Vol. X complete

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

СІЧЕНЬ, 1967

INDEPENDENT UKRAINE

«Божественна Ніч»

М. Гарасовська Дачишин, темпера

ЧІКАГО — НЬЮ-ЙОРК

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

2315 West Chicago Avenue
Chicago, Ill., 60622
Ukrainian Monthly
Edited by Editorial Staff
Editor in Chief Michael Panasiuk
Yearly subscription $5.00, single copy 50 cents.
Mailed at Chicago, Illinois.
Published by the
Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York, N. Y., 10003

ПОВІДОМЛЕННЯ АДМІНІСТРАЦІЇ

1. Просимо всіх наших Вш. Передплатників в ЗДА подати нам свій «зіп код» найдальше до 1. лютого 1967 року найпізніше.
2. З огляду на загальне підвищення цін, в тому і на друк журналу, — річна передплата нашого журналу виносить дол. 5, почавши від 1. 10. ц.р.

ЗМІСТ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК XX СІЧЕНЬ, 1967 Ч. 1(215)

Богдан Лепкий

НА РІЗДВО

Сніжок паде, як срібний пух,
Мороз малює квіти;
Накритий стіл, в куті дідух,
Пустують в сінях діти.

Знайшли собі свистун-горіх
І свищуть в перегони,
Лящить в ушах діточий сміх;
З дзвіниці дзвонять дзвони.

Гей, скільки то минуло літ!
А я так добре чую
Кожухів шелест, скрип чобіт,
І щиру пісню тую.

Далекий світ, великий час,
Пливуть літа рікою,
А я все пам'ятаю вас,
Як йдете з колядою.

Ще й нині чую, як Юрко,
Співає: «Бог предвічний»
Сопраном як пищить Федько,
Баском гуде Зарічний.

Далекий світ, великий час,
Пливуть літа рікою,
Гей! Що чувати там у вас?
Чи йдете з колядою?

Чи ще живий Федір, Юрко,
І мій сусід Зарічний?
Чи й нині, як колись, давно,
Співають: «Бог предвічний?»

Чи й нині мерехтять зірки
Над хатою старою...?
Гей, краю мій, не знаєш ти,
Як тужу за тобою.

Голові Проводу Українських Націоналістів, Проводові Українських Націоналістів, Проводам і Членству ІСНО, всьому Членству ОДВУ і БО та Українському Народові в Україні і поза нею сущому — ВЕСЕЛИХ СВЯТ ТА ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ бажає

Центральна Управа ОДВУ

Усім нашим Працівникам, Співробітникам, Передплатникам і Читачам — ЩАСЛИВИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВО І НОВОГО 1967 РОКУ бажає

Редакція і Адміністрація «Самостійної України»

З нагоди великого Празника та на порозі 1967 року Головна Управа Українського Золотого Хреста в Америці вітає щиро Управи всіх Відділів УЗХ, всіх членок з їх родинами та бажає їм здоров'я і многих літ!

Рівнож вітаємо щиро наші Братні і Сестринні Організації у вільному світі, управу Світової Федерації Українських Жіночих Організацій на чолі з Достойною Головою, панею Оленою Залізняк, та всі складові організації.

Вітаємо наших братів і сестер у вільному світі та наш нарід на рідній землі у неволі.

ХРИСТОС РАЖДАЄТЬСЯ!

За Головну Управу УЗХ:

Марія Квітковська — голова   Ірена Варивода — Секретарка

З нагоди РІЗДВА ХРИСТОВОГО І НОВОГО РОКУ — бажаємо усім нашим Уділовцям, Працівникам, Клієнтам і Приятелям ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВГО НОВОГО РОКУ!

Українсько-Американська Видавн. С-ка в Чікаго

Рідним, Друзям і Приятелям — Веселих Свят і Щасливого Нового Року — сердечно бажає
Проф. д-р Петро Стерчо з Родиною

ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ
ДРУЗЯМ І КЛІЄНТАМ
СЕРДЕЧНО БАЖАЮТЬ
СТЕПАН І ЄВГЕНІЯ ЛЕВКОВИЧІ
ВЛАСНИКИ
STEVE'S LOUNGE
2301 W. CHIGAGO AVE. CHICAGO ILL.   TEL. EV. 4-9892

ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ
НАШИМ КЛІЄНТАМ БАЖАЮТЬ
ВАСИЛЬ І ОСИПА ПОНОР
ВЛАСНИКИ
PONOR'S RESTAURANT
2301 W. CHICAGO AVE. CHICAGO ILL.   TEL. EV. 4-9892

РІДНИМ, ПРИЯТЕЛЯМ І ЗНАЙОМИМ

ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ СЕРДЕЧНО БАЖАЮТЬ:

Інж. Степан Куропась з Родиною
Інж. Володимир Бережан з Родиною
Теодозій Носієвич з Родиною
Микола Лаба з Родиною
Юрій Буксар з Родиною
Юліян Юринець
Іван Петручок
Петро Патуляк
Д-р Андрій Гаєцький з Родиною
Евстахій Ільницький зз Родиною
Інж. Микола Ткачук з Родиною
Д-р Іван Лисейко з Родиною
Любомир Кузик з Родиною
Василь Дорошенко з Родиною
Володимир Гайдук
Володимир Попадюк з Родиною
Д-р Еміліян Дуб з Родиною
Інж. Дмитро Пілецький з Родиною
Михайло Панасюк з Родиною
Андрій Ступа
Василь Федорів з Родиною
Микола Яшко з Родиною

Андрій Кігічак

МІСТЕРІЯ КАРТИН РІЗДВА

(Спогад з діточих літ)

Що ми нащадки лицарського народу, то про це розказує нам історія, не тільки в прозі, але і в поезії. Але при цьому ми, як каже гуцул, — «меккі». Не чужі нам такі прикмети, як туга за минулим, за молодими літами, що закріплене і в народній пісні: «Запрягайте коні в шори, коні воронії, та й поїдем здоганяти літа молодії». Ми тужимо і за своєю піснею, що влучно уняв в своїй «Оді до Пісні» поет Купчинський, зокрема влучне до нас скитальців, що: «Хоч би забув хто мову та звичаї, хоч би навік припав **чужою плісню,** хоч би вже душу й ум **чужа земля** забрала, як вчує де тебе,— журливу пісню, скаже: **матуся так співала».**

Ми як релігійний народ, линемо думками під рідні стріхи у всі річні свята, так багаті в неперевершені іншими народами звичаї та обичаї. І поет Б. Лепкий, тоді на чужих землях, коли писав настроєве «Під Різдво», то і його розібрала тоді передріздвяна туга за рідними сторонами з діточих літ, коли кінчить твір питанням: «Чи й нині мерехтять зірки над хатою старою...? Гей, Краю мій, не знаєш Ти, як тужу за Тобою!»

Тож і не дивота, що коли у сутінки, заки заблимають в кімнаті вечірні світла, попід стелею снується вже коляда, в уяві чути її стрічки, то із ними лящить в ушах діточий сміх, з дзвінниці дзвонять в уяві на Всенічну дзво-

ви, і виринають картини Різдва. І виринув, неначе б на фільмі, якраз стрийський парк «Вільшина» в зимовій, передріздвяній шаті, з колиски діточих літ. І хоча в тих часах зими бували гострі, обильні в сніги та кріпкі морози, то це не перешкаджало стрийській дітворі загартованій у гострих зимах, відвідувати згаданий парк, та сусідуючу совганку. Містилася вона напроти коваля Красінського при Болехівській вулиці, під казармами 9-ого австрійського реґіменту. Якоюсь романтикою сивої давнини віяло від павіліону тієї совганки, де роздягалися совгарі, а неділями приґравала на веранді першого поверху залізнича оркестра. Якже не вистоювати дітворі, вислухуючи оркестри, та не подивляти тих совгарів у бравурних їздах та закрутах «Голендра»? Панянки в дивних совгарських строях, ґімназійні ученики в тісних «курткаx» та високих чорних чаках з буквою «Г» над чолом, ну і елеґантно одягнені австрійські старшини. Все це було предметом зацікавлення дітвори.

Але чи не більш маркантно закарбувалася в дитячій уяві зимова картина «Вільшини» в один недільний погідний ранок, після шкільного Богослуження.

Цілий парк не тільки дрімав зимовим сном, окутаний у сніжний мов пух кожух, але й срібнистий іней, що блистів до сонця, мов найдорожчі самоцвіти, творив якусь дивну картину, немов би з казки. При цьому царювала непорочна тишина, а дітвора, немов боялася, щоб не пробудити лісу з його задуми, і щоб у їхній уяві, у висліді того, ця казка не щезла, — говорили шепотом.

Тишину переривав хіба час-до-часу шелест падаючого з гілок снігу, або майнула пташка, перелітаючи з дерева на дерево. І знову так тихо-тихесенько, що чуєш биття власного серця, або десь далеко-далеко гамір міста, чи дзеленкотіння проїжджаючих біля парку санок.

Але предметом зацікавлення дітвори була й самітня хатинка паркового сторожа, що стояла при дорозі, яка вела до міської ґазівні. Оточена засніженими деревами та кущами, також і вона виглядала неначе в казці. Здавалося, що найкращий Свят-Вечір міг бути тільки в її нутрі. Побачити його було мрією багатьох. Навіть самітній серед лісу димар, завжди чинний, велів здогадуватися, що там мусить бути якось так затишно й настроєво, що таки кортіло, хоча б у Свят-Вечір з колядою заглянути з-за вікон у нутро. Але у таку пізню пору батьки не пускали, а вдруге, ану ж там серед лісу живе в тій хаті леґендарна «баба Яґа», тож вечором ставало на саму згадку якось моторошно, і відпадала охота.

А коли у цьому святочному сезоні сам довгоочікуваний Свят-Вечір з ялинкою та колядниками заспокоїв своїми враженнями дитячу цікавість, приходили на черґу враження з нічної відправи «Всеночного», на яку брали також з собою дітей. Морози не відстрашували нікого. Не було ще тоді електрики, тож палахкотіючі на тетраподі й вівтарі свічки могли освітити, і то доволі слабенько, лише долішню смугу церкви. Якось дивно виглядали при цьому світлі лиця вірних, а рефлекси світла творили на деяких лицях дивні загадочні силюети. Інші, ніж при денному світлі. Моторошно було поглянути на стелю церкви, де царювала якась безкрая темнота, а від неї віяло якимсь острахом. А що тиснув мороз, тож не диво, що долітаючі з престола слова священика, шепіт молитви вірних, переривав стукіт черевиків та чобіт об камінну долівку тих, що змерзли в ноги. Ну, а кожного новоприбулого до церкви, вії, вуси, чи борода, були обов'язково декоровані інеєм.

Але така нічна відправа мала в собі щось настроєве, щось містичне, чого не переживала дитяча уява на денних Богослужбах. А вже, коли серед тієї нічної тиші священик заінтонував коляду, та коли її підтягнула «ціла церква посполу», то звучала вона якось дуже щиро, безпосередньо, та заразом і радісно... Тож, коли вже виходили з церкви, то якось урочистіше був нарід одягнений, ніж у звичайні неділі. Інакше і віталися. А може все те виглядало так дитячими очима...?

Та навіть на саме Різдво, коли належало батьків обов'язково супроводити до церкви, здавалося, що ціле місто прибрало святочний вид, і що всі зобов'язані з нами святкувати, і люди, і хати.

І спогади тих дитячих Свят-Вечорів товаришили нам згодом на дальшому шляхові життя, бо свят-вечірні картини ввижалися нам і в Карпатах в УСС-івських землянках, зимою 1914-15 рр. Після першої світової війни, кому пощастило з неї повернутися, то ми вже ходили самі колядувати, не оминаючи, звичайно, своїх хат, де батьки радісно просили колядників заспівати в хаті, не без традиційного «колядникам». І бачу Вас, друзі тих юних літ, звідси, у ті вечірні, передсвяточні сумерки, тут у Філядельфії. Колядували Ви вже тоді як комбатанти УСС, чи УГА. Он, Мєтек Баґан тягне басом, Петро Олійник коли тягне ніби «дискантом», то вибиває собі ногою в такт,

неначе б хотів надати коляді своє темпо, а Івасьо Гутнікевич, коли співав, то мусів обов'язково прислонювати своєю рукою праве вухо, потрясав при ньому долонею, неначе б тремолював, щоби краще вийшло.

І кінчається мій різдвяний фільм, в підвалі гуде «гіт», тільки від кальориферів не віє по хаті теплом тієї запашної карпатської бучини, як від камінної печі, і не тріскотять так радісно як дома, поліна, а тільки дзвенять в ушах слова: «Застеляйте столи, та все килимами... Син Божий народився!»

М. Демянчук

РІЗДВЯНІ СВЯТА В КАЛЕЙДОСКОПІ ЛІТ

(Жмуток спогадів)

Перші Різдвяні Свята в моєму житті, що їх запам'ятав я на ціле своє життя, були рівно 64 року тому. Я був тоді трилітнім дітваком.

Того року зима була випала скоро та й була вона остра. Сніг стояв уже високими насипами вздовж плотів та високо засипав всі стежки й дороги. Мороз малював прекрасні квіти по малих шибках принишклих до землі хатинок. Із стріх звисали довжелезні соплі, яких ніхто не відважувався оббивати, щоби «в літі не общибувати за ту кару пальців». Серед такої ранньої та лютої зими десь в половині грудня, мабуть перед північчю, вибух у подальшого нашого сусіда, десь у віддалі пів кільометра, вогонь. В той час у нас в хаті всі вже спали твердим сном. В одній кімнаті мої родичі і я, в другій моя бабуся із сином — моїм стрийком та двома дочками — моїми тітками. Якісь нічні подорожні, увидівши вогонь недалеко нашої хати, — грімко постукали наперед до бабусиних вікон, а зараз же й до наших і повідомили про цей вогонь. Моя мати схопилася скоріше всіх, накинула на себе велику хустку та надінула чоботи й перша зі всіх вибігла надвір та пустилася бігти на вулицю, щоби краще видіти, де саме вогонь. В бігу поховзнулася на окапі із соплів, що все коло полудня таяли, щоби вечером наново замерзнути — і впала навзнак. Батько, що теж вибіг надвір побачив уже матусю як лежала на землі та не могла сама піднестися. З того вечора мати тяжко захворіла.

Зближалися Різдвяні Свята. У нас в хаті ніхто про це не думав. Мати лежала тяжко хвора. Пам'ятаю як приїздили якісь незнакомі люди — були це лікар та цирулик. Приходили всі наші кревняки, хата все була повна людей. Мене дуже часто не хотіли пустити до хворої мами, аж я мусів добре наплакатися, тоді мене на коротенький час пускали. Мабуть вже й до свят приїздив до хворої священик та сповідав її «на смерть». Але в самий Свят — Вечір або на Різдво мати так зле чулася, що знову привезено священика. Перед приїздом священика, припровадили мене до матері, вона погладила мене по головці, приголубила і голосно заплакала. Зараз мене забрали від неї, а тітка проводячи мене до нашої кімнати сказала мені, що «може Бозя забере маму до себе» і при цих словах зайшлася сльозами. Я дуже любив свою матусю й не хотів, аби її «Бозя від мене забрала». Я пішов до нашої малої кімнати защипив двері на защипку зі середини, клякнув перед образом, на ньому був маленький сплячий Ісусик, — і почав молитися. Ще сьогодні немов чую жар тієї діточої щирої молитви, що благала Бозю, аби не забирала мені матусі... Не знаю, як довго я молився навіть із сльозами в очах, пам'ятаю, що батько, бабуся й тітка казали мені отворити двері та впустити їх, але я не чув і не слухав їх, занятий молитвою. Тоді вони заглянули через незаслонене вікно та побачили, як я молюся з піднесеними до образу рученятами й плачу, тому, на короткий час дали мені спокій. Натомість всі сусіди та кревні, що були тоді у нас в хаті йшли дивитися через вікно як я молюся. Казали мені вже геть — геть пізніше, що тоді всі не могли стри-

матися від сліз так, що й мама цим зацікавилася. На її запит оповіли їй про це... Була цим дуже зворушена. Помолившись, я встав, сам розщіпив двері, а тоді прийшли до мене обі тітки, схопили на руки та сильно вицілували.

Підчас свят мати вже почувалися дещо краще, а по святах почала здоровіти і за декілька тижнів видужала.

Цієї моєї молитви ніхто з нас не забув, ані я, ані мої батьки й кревні. Всі вони були переконані, що лишень моя молитва врятувала мамі життя, бо лікарі вважали її стан здоров'я в той час за безнадійний. Мати була тоді в тяжі, а через те, що впала, прийшов передчасний порід із найгіршими комплікаціями, на котрі наші тодішні лікарі були майже безрадні, тимбільше, що на місці не було лічниці, ані спеціяліста — ґінекольоґа.

Такі були мої Різдвяні свята 1903. року.

Декілька літ пізніше пригадую собі, як то перед Різдвяними Святами приходили та приїздили до нас різні люди й приносили різдвяні подарунки. Були це купці, що в них мої батьки були сталими відборцями. Із всіх тих подарунків пригадую собі дуже гарну фіґурку Матері Божої з Ісусом на руках, а все те під шкляною банею на підставці з деревного гриба, як також маленьку шкляночку з медом, а на верху із білим кремом, що нагадувало мусуюче пиво...

Ще мабуть й тепер чую скрип снігу під чоботами колядників, які — одні зі звіздою, інші з вертепом, з козою та невідступним жидом, зараз по святій вечері ходили від хати та своїми діточими голосочками, вищебетували наші чудові колядки. Як я був ще зовсім малий, не любив я жидів та кози, а тому батьки й не впускали таких колядників до хати. Пізніше колядував я вже разом із ними та ще й смикав жидів за бороду, або сідав на козу та їхав на ній трошки по хаті.

Перед одними Різдвяними Святами — мені тоді було мабуть 5 років — мав я велику радість: родичі купили мені тоді дуже гарне вбрання та зимовий плащик. Убрання мені було дуже подобалося, бо було із темного матеріялу наче посипаного густим снігом. Той нібн сніжок чомусь то мені був дуже подобався, а також плащик сірої краски з гарним смушевим ковніром. Я кожному, хто до нас приходив, похвалявся тими речами та нетерпеливо ждав свят, коли зможу те все одягнути. Того року вперше був я на виставі «Вифлиємської Ночі», що її ставив щороку аматорський гурток при читальні «Просвіта». Будучи школярем народної школи я вже декілька тижнів перед святами із своїми ровесниками — товаришами вчився із «кантички» різних колядок, щоби в час свят могти колядувати в церкві, дома чи в гостях разом зі старшими. Найбільше подобалася мені в той час коляда «На небі зірка ясна засяла», що її навчила мене тета Анна. В тім році я вже пильно приглядався приготуванням родичів та сусідів до Різдвяних Свят. Пам'ятаю як два тижні наперед приносили батьки все щось з міста на свята, як брали десь свиню «на пайки», щоб мати свої добрі домашні ковбаси та студенець, як в останньому тижні перед святами привозили обов'язково щонайменше 25 кґ. найкращої пшеничної муки на печиво, в останніх днях з'являлася в хаті вже й довга, біла сушена риба — це був наче знак, що з грубших речей на свята вже все вдома. А вже два дні перед Святим Вечором в хаті метушня. В печі палиться вогонь, мати порається коло тіста, напікає кілька великих печей всякого печива. Мати наставляє кутю, варить рибу, узвар, кілька родів вареників, гриби. Час від часу мушу бігти до недалекої крамниці по різні дрібниці, які або забули купити або їх забракло. А як батько приходить з праці, оглядає все приготоване, мати скаржиться іноді, що їй щось «не вдалося», журиться, як з цим показатися гостям. Українські Різдвяні Свята — це свята родинні. На Святий Вечір запрошували мої батьки когось із бідншої рідні або якусь чужу, бідну, самітню людину. Перший день свят проводили найближчі в свойому тісному крузі, а вже на другий та третій день свят запрошувалися взаїмно до себе.

Як мило згадується ті свята в родинному крузі, як весело, любо забавлялися ті всі бабусі, діди, стриї, вуйки, тети та нанашки. Кожний дбав про якнайкраще прийняття для гостей. Були обов'язково на столі і наш незрівняний в смаку борщ, вареники в кількох відмінах, кутя, голубці такі товсті, що товщ з них капав, і печеня, що запах її чути було далеко від хати і студенець та пресмачна наша домашня ковбаса з часником. Була й випивка: добре заправлена горілка, чи питний мед, пиво та рум. При гостині співалося довгі — давні коляди ще подекуди й не зовсім зрозумілі своїм змістом, але співані з великим пієтизмом; оповідалося при столі преріжні пригоди, головно із часів

військової служби, зокрема цікаві, коли оповідач розказував про далекі краї як Австрія, Чехія, Боснія та Герцеговина. З цікавістю слухала молодь оповідання тих бувальців, що були «на тім боці», цебто за Збручем. В Різдвяні Свята кожна хата мусіла бути приготована на непредвиджених гостей, бо, мовляв, в коляду, кожному кожна хата вільна, прийде, заколядує, повіншує, а як захоче, ти його мусиш пустити в хату. Відносилося це головно до тих родин, де була підростаюча або доросла дівчина, що коло неї крутилися хлопці...

Почавши від другого дня свят, ішли так діти як і дорослі колядувати «попід вікна». Діти йшли групами по 3— 5 душ, іноді і в двійку «на рідну кишеню», старші в той час, переважно церковні братства — з ліскою та дзвінком по кільканадцять душ, на церкву або на потреби братства.

А були в той час в нашому місточку такі братства: кушнірів, ткачів, дротарів та простаків — хліборобів. Вони тільки мабуть і на Різдвяні Свята своєю колядою, своїми групами пригадували самі собі та загалові про колишні впливи та значення наших братств — цехів. Мали ще вони в церкві свої — великі свічки, що їх самі виливали з правдивого пчільного воску й кожне братство значило свої свічки своїм власним знаком і лише його члени мали право світити ці свічи при важливіших нагодах.

В центрі місточка та недалеко від нього йшли з колядою до визначніших громадян члени читальні «Просвіта», одначе круг їх діяння в той час був ще дуже обмежений.

В час моєї ґімназійної науки перед І. світовою війною 1909 - 1914 — мали Різдвяні Свята для мене та товаришів чи не найбільше принади. Висидівши тих кілька місяців в більшому місті, в бурсі, — нетерпеливо чекали ми всі на святочні ферії. Приїхавши до дому — ми були предметом зацікавлення цілого місточка. Нас радо вітали наші кол. шкільні товариші, гордилися нами наші вчителі з народньої школи та радо запрошували нас до себе, а що вже казати про наших батьків та тих добрих тіток та вуйків, і старенькпх наших бабусь. До них мусіли ми іноді повертати прямо з поїзду, не доїхавши ще додому. Нашим приємним громадським обов'язком на свята була коляда на «Рідну Школу». І як приємно та весело було нам піти гуртом з 12-16 ґімназистів «по коляді»! Ми перші зломили в нашому місточку звичай не йти колядувати на Різдво. Збіралися ми в домівці читальні «Просвіта» вже о 3. год. попол. робили ще маленьку пробу, а як тільки починало смеркатися, ми йшли насамперед до наших провідних інтеліґентів, що мешкали в центрі міста, а пізніше запускалися дедалі на вулиці до наших свідоміших міщан. У багатьох домах приймали нас перекускою, а вже у кожного з нас були ми обов'язковими гістьми. Так колядували ми всі три дні та привозили нашому професорові сл. п. Гнатові Павлюхові досить поважні суми для «Рідної Школи» і все старалися кожного року заколядувати більше як попереднього.

З тих часів залишилися в моїй пам'яті спогади про ті наші прекрасні Всенощні. Я мав до церкви майже два кільометри дороги. Часом заповідав священик Всенощне на 4., часом на 5. год. ранку. Мабуть не було ані одного разу випадку, щоби я не пішов з батьками до церкви на Всенощню.Іноді тріщав на дворі лютий мороз, сніг скрипів під ногами, темно — синє небо іскрилося зірками, місячне сяйво відбивалося в міріядах сніжних кристалів. Ми добре вдягнуті, йшли в'їжджeною саньми дорогою до церкви. Не всі сусідні хати вже проснулися та блимали матовими шибками до нас, але дедалі, ближче до церкви майже в кожній українській хаті світилося вже світло, знак, що народ збирається до церкви. А в церкві, малій кедровій церковці, що була колись манастирською церквою в Скиті Манявському так якось любо, легко на душі... Довкруги народ у святочному, піднеслому настрої. Кожний молиться щиро, з глибини душі. Зачинається відправа. Наш знаменитий катехит з народньої школи, місцевий парох о. Іван Лятишевський своїм прекрасним голосом виводить майже концертово чудові церковні напіви та мельодії, слухаєш його голосу й не наслухаєшся. Я й собі співаю деякі пісні, всіх ще не знаю. Довкола гуртуються інші товариші. А те перше «Бог Предвічний»!!!, що старшим людям обов'язково витискає сльози з очей! Яка маєстатична краса тої нашої предавної колядки! І не бачиться ніодної людини в церкві, яка не колядувала б. А після Всенощної Утреня протягається щоправда трохи за довго — з уваги на те, що весь час треба стояти, але ніхто з нас не думає скоріше виходити з церкви. По Утрені все виходить з церкви. Народ поздоровляє себе привітом «Христос Раждається!» — «Славіте!» Друзі та кревняки бажають собі веселих та щасли-

вих свят і «дочекати від нині за рік»! Тоді и видиться, як старенькі люди бажаючи собі взаїмно «дочекати від нині за рік» похитують головами, наче б сумнівалися в те, чи їм доведеться «дочекати від нині за рік». Люди розходяться домів. У всі сторони від церкви пливе струя народу та розливається по менших вуличках. Лише головними вулицями як Станиславівська, Мандичевського, Шевченка та Київська струя котиться звільна та все меншає, бо від неї відриваються все і все нові люди, що повертають у свої хати. Господарі спішаться «обійти худобу», господині приготовляють снідання, а все це роблять з деяким поспіхом, щоби на восьму чи девяту годину піти до церкви на Велику Службу Божу. Йдучи на Службу Божу беруть родичі всі свої діти, що вже дещо старші, бо ж не можна в такі великі свята опустити Богослужбу! А в церковці вже знову повно народу. Не може вона вмістити всіх, тому багато людей мусить стояти на дворі. На такі рокові свята як Різдво чи Великдень, на Богослужбі обов'язково співає мішаний хор читальні «Просвіта» та своїм співом ще більше підносить урочистість свят. Підчас великого «Виходу» стоять півколом коло тетрападу, із довгими восковими свічками в руках, найповажніші господарі та господині. По скінченій Богослужбі народ виходить на дорогу, але ще не розходиться. Тут і там видиться військовий мундур «урльопника» з австрійської армії. Дехто приїхав з далекого Відня, або із ще дальшої Боснії. Ми учні сходимося також разом та умовляємося щодо сьогоднішної коляди, наказуємо один одного не забути прийти або не спізнитися. Групками ті, що йдуть в ту саму сторону йдемо додому. Ще тепер бачу ту прекрасну, пестру різними барвами одежі, людську струю, що повагом, з шумом розмов несеться головними вулицями містечка. А воно, це мале, в свойому центрі чуже нам містечко, «святкує» враз із нами, бо ніхто нічого не купує у «наших» купців — інородців!

Серед загального святочного настрою проходять три дні свят.

Які ж відмінні були Різдвяні Свята в 1915 р. Були це перші воєнні свята. Країна наша під московською, царською окупацією. Багато жертв у людях — вояках має наше містечко, багато попало в австрійський концентраційний табор в Талергофі, багато попало в російський полон. Містечко спалене в самому центрі відчуває брак багатьох преметів щоденного вжитку. Рідні, що їх батьки — кормителі на фронті при австрійській армії не мають жадної допомоги, тому декотрі дуже бідують. Українське культурно - освітнє життя завмерло, принишкло... Щоби охоронити приватне майно перед грабіжжю, треба було його закопувати. Дещо відради вносить в нашу сіру веґетацію зустріч із свідомішими салдатами та козаками, яких час від часу вдається нам пізнавати серед гущі російської солдатески. На кілька днів до свят мусів я заготовляти бука в державному лісі, бо не було дома жодного опалу. Мусів також щодня ходити більше як 7 клм. на наш «лаз», де ще стояли непривезені додому копиці сіна, щоби припильнувати, коли їх будуть забирати козаки та впімнутися про заплату. Перед самим святом вечером мали ми російську жандармську ревізію, що шукала за батьком, котрий згідно із їхніми інформаціями прийшов з Карпат на шпіонажу та має бути тепер дома. Перешукали всюди в хаті та на обійстю та погрожуючи нам з мамою, відійшли. Сумно провели ми того року Різдвяні свята.

Зате Різдвяні Свята 1916 року були для мене знову повні прекрасних переживань. Тоді був я знов учнем ґімназії. Щоправда багато старших товаришів було вже при УСС - ах та при австрійській армії, але декому з них та з-поміж моїх кревних, пощастило дістати відпустку на ці свята. Приїхав також і мій батько. Незвичайною радістю для мене був приїзд на свята мого найбільш улюбленого вуйка — дядька Гриця.

Різдво в 1917. році довелося мені зустрічати вже покликаним до австрійського війська у холодних вадовицьких бараках, серед чужого здебільша окруження та вже з ознаками пізнішої недуги: острого запалення легенів...

В 1918. році Різдво провів я у старих казармах Мармарошського Сиготу на Підкарпатській Україні, тоді ще так мало свідомій під національним оглядом частині нашої батьківщини. Це Різдво одно з найсумніших у моєму житті. Частина, в якій я був у той час була мішаниною всіх майже національностей Австро - Угорщина. Найбільше було там румунів та мадярів, жидів, німців, поляків та я — один-одинокий українець. З досади пустився я після служби на Святий Вечір у самітню мандрівку по місті та віддався всецілo споминам про минуле.

Зате радісно дзвонили дзвони на нашій окривавленій, але вільній землі, на Різдво 1919.

року. Щоправда всі ми, що брали участь в боях у Львові, переживали ще недавно дуже боляче наш відступ зі Львова. В мене долучилося до прикрих тодішних переживань тяжке поранення батька, що лежав у той час у лічниці в Стрию. Одначе те взнесле, величне почування бути, вкінці, громадянином власної, вільної держави, зокрема бути її воїном — перемагало ті мінорні настрої. Мимо завзятої війни з Польщею ми все таки вірили в побіду справедливости й нашої правди, а це заставляло нас дивися сміло в майбутнє...

Як прикро було мені почути від молоденької та дбайливої сестрички нашої лічниці в «Домі Божевільних» в Винниці в січні 1920. року «сьогодні Святий Вечір»! Я в одній кімнаті зі своїм батьком лежимо хворі на плямистий тиф. З нами разом мій товариш підхор. Евген Чемарник та ще один підхорунжий. Батько перейшов уже доволі тяжку кризу, я переходжу її легше, лише два або три дні лежав я непритомний у високій гарячці, натомість ті два товариші недолі непритомні. Один з них, кремезний мужчина кинувся був якрав недавно в горячці з ножем у руках на мойого батька так, що ледви вдалося його обезвладнити. В такій обстановці краще не знати про свята. Алеж до нас доходить вістка про те, що большевики наступають і вже недалеко від Винниці. Надворі зима з морозами та степовими вітрами. Що будемо робити при дальшім наближенні червоних? Адже наша Армія по лічницях, а в отамана повстанців Шепеля, що маневрує тут зі своїми загонами не найдеться стільки сили, щоби спинити большевицький наступ!!!

Мої перші свята на «волі» в 1921. році були сумно-веселі. Щойно перед кількома днями повернувся я з польської неволі в Тухолі виголоджений та обезсилений докраю. Дома крайна нужда, прямо голод. Батько, що ще весною продістався з Наддніпрянщини додому не може ніґде дістати праці, а з малої господарки вижити неможливо. Ще так крухо в нас не було ніколи як того злопам'ятного 1921. року. Лишень завдяки найближчій рідні запопадлива мати вичарувала сякі-такі «присмаки» на свята. Згадка про стільки погибших наших товаришів зброї, що встелили своїми кістками розлогі українські простори від Перемишля — Львова по Київ й Одесу в так розмірно короткому часі нашого кривавого та нерівного змагу на чотири фронти, давить нас усіх у горлі. Мабуть три або чотири рази починали ми все наново Святу Вечерю, заки поремогли те прикре «давлення в горлі»...

Різдво 1922. року в тюрмі на «Бриґідках» у Львові, в той час якось уже без побоїв, — але тюремні шикани давалися добре відчути. «Горожанський Комітет» своїми харчевими дарунками уприємнив нам святочний час, а спів колядок по келіях єднав нас з нашими рідними та глушив біль й тугу, що в'ялили наші молодечі серця...

Різдво в 1923. і 1924. роках це були свята, що їх ми всі бувші старшини УГА та студенти Українських Високих Шкіл у Львові використовували всеціло на придбання фондів на втримання шкіл і харчівні в Академічному Домі у Львові.

Різдвяні Свята в 1925 році довелося знову провести в тюрмі у Львові при вулиці Баторія. Завдяки опіці та допомозі Українського Горожанського Комітету, всі українці, політичні в'язні відчували тісний духовий зв'язок із українською суспільністю та тому легше зносили тюремне життя. Я був тоді ще на келії зі звичайними проступниками, між якими було кількох українців. Найкращим різдвяним подарунком були для мене відвідини одної української родини, за що й сьогодні я їй безмежно вдячний. Була це поважна пані радникова зі своїми двома донечками та сестрінкою. Одна з донь була моєю товаришкою з українського університету. Мимо того, що муж та батько моїх відвідувачів був на високому державному становищі, не побоялися вони відвідувати мене в тюрмі. Різдвяні свята в 1926. році це мої перші свята як жонатого. В селі провели ми обоє з дружиною ці свята в крузі найближчої моєї родини, приймаючи гостей в домі моїх батьків та буваючи гістьми у моїх дядьків, веселих та жартівливих статочних ґаздів — міщан.

З пізніших Різдвяних Свят найглибше закарбувалися свята в 1931. році, що їх — зокрема Свят Вечір — пережило все українське населення на Західньо — Українських Землях у великому пригнобленні та смутку. Оце саме перед двома тижнями варварський польський суд казав виконати присуд смерти через повішення над двома боєвиками ОУН, Біласом і Данилишином. Можна з цілою певністю сказати, що Свят - Вечір 1931. року був загально-українськими поминками тих двох неустрашимих героїв. Від того вечора, в кожнім Свят - Вечір українські свідомі та патріотичні родини залишали два вільні місця при ве-

чері на згадку цих двох боєвиків та на їх честь.

Свят - Вечір 1940. року застав нас у німецькому таборі для переселенців у місточку Отмахав на Долішньому Шлеську. Заледви 2. січня приїхали ми в те місточко та примістилися в забудуваннях старого млина, як мені прийшла в голову думка, що ми українці повинні відсвяткувати спільно Свят - Вечір. З дозволом команданта табору почали ми приготування. Наші жінки та дівчата пішли дня 5. січня до кухні помагати приладжувати страви. Нас кількох мужчин мусіли добути пшениці на кутю, меду, маку та інших харчових продуктів потрібних до Святої Вечері. В дні 6 січня командант табору Льоба віддав нам до диспозиції кімнату на першому поверсі головного будинку, де ще стояла нерозібрана ялинка від латинських свят. Ми організатори Свят-Вечора — не знали докладно, кільке нас українців є в нашому таборі. Окремі вістові пішли по всіх кімнатах табору та запрошували всіх українців на Святу Вечеру. Команда табору запросила на це свято місцевого протестантського пастора.

З появою на небі першої зірки засіло нас понад 120 осіб до Св. Вечері. Наші пані добре вив'язалися з нелегкого завдання, бо всі страви були добре зварені та смачні. Поблизький пекар відступив від законного припису та продав нам хліба, булок та іншого печива не вимагаючи від нас харчевих карток. І полилася українська колядка в далекому шлеському місточку. Були привіти від команди табору та від пастора, були сльози на очах у всіх нас, що щойно перед кількома тижнями кинули рідну землю та підшиваючися під німців чи використовуючи німецьке прізвище предків, спасали життя своє та своїх родин від жорстокого переслідування большевицького окупанта. Але наборзі зібраний хор при піддержці всіх присутніх співом наших колядок таки переміг наш смуток. Доволі довго забавлялися ми ще того вечора, знайомилися пізнавали себе взаїмно та снували пляни дальшої організаційної праці в таборі. Завдяки тому Свят - Вечорові створився в таборі гарний мішаний наш хор, що дав кілька концертів у доброму виконанні доволі тяжких пісень.

В Соснівці мабуть уже в 1943. році опинився був хор та театральна ґрупа одного із лівобережних міст, а рівночасно був також ансамбль харківської Опери. Українці, мешканці Соснівця, постановили пригорнути цих своїх братів-утікачів та запросили до себе на Свят-Вечір по кілька осіб. В мене святкувало тоді Свят-Вечір 4 або 6 осіб, молоденьких хлопців та дівчат. Приємно було гостити їх як рідних тим більше, що наші доні були в той час в Станиславові. Але й сумно було дивитися на цю молодь, що не знала молитви, а знак хреста вчилася робити лишень з трудом. Це був наслідок большевицько - комсомольського виховання. Колядок — звичайна річ — не знали вони також ані одної.

Різдво 1945. року відсвяткували ми всією родиною серед трівожного настрою. З нами були тоді в Соснівці наші ближчі родини, що втікли були перед большевицькою навалою. Дехто — головно старші віком — дуже сумно проводили ці свята нагадуючи собі всякі втечі та переживання підчас 1. світової війни та страхіття тодішних австрійських таборів для втікачів у Ґмінді та інших місцевостях на Мадярщині. Мабуть на Різдво запросив був нас, активніших громадян, до себе на нараду проф. Фещенко-Чопівський. Він з'ясував нам тодішню ситуацію та нікому нічого не дораджував, чи залишатися на місці та чекати приходу большевиків, чи подаватися дальше на захід у непевні мандри. Гостра тодішня зима, маси втікачів, що перекочувалися через Соснівець навівали дуже сумний настрій на всіх нас. Це була остання зустріч переходових членів української громади Соснівця. А з черги прийшли Різдвяні Свята в Авґзбурзі, вже за американської окупації. На протязі кількох літ відносини устабілізувалися до певної міри, я мешкав з родиною поза табором, провадив торговельне підприємство з початку в Авґзбурзі, а пізніше у Мюнхені. Діти підросли, їхні товариші та товаришки бували в нас на святах та й приємно було нам серед молоді. Хоч не так легко було роздобувати харчі — все таки могли ми дозволити собі справляти майже передвоєнні наші Різдвяні Свята за всіми традиційними приписами. В таборовій церковці могли ми насолоджуватися красою наших святочних відправ, що їх служив о. декан Пилипець при співучасти досить доброго мішаного хору.

Останні наші Різдвяні Свята в Европі в 1952. році провели ми з одної сторони зі сумом із-за розлуки з двома дітьми, з другої, з радістю, бо за нами були вже перепетії «скрінінґів» та інших комісій, що їх мусіли переходити всі «Діпісти» перед переселенням до ЗДА. Ми вже мали певну надію в короткому часі бу-

ти разом зі заміжньою дочкою та зятем. Годі тепер відтворити цей душевний настрій, з котрим ми засідали до свят-вечірнього стола. Свідомість того, що це останні наші Різдвяні Свята в Европі, ще відносно недалеко рідної України, збуджувала безмежний жаль, що його ледви можна було здусити в собі, щоби не показати його назовні. Ми, що вже 13 років тинялися по чужині не виділи можливости скорого повороту на рідну землю. Противно, ми віддалювалися від неї щораз дальше, а скоро вже маємо поїхати на тисячі миль від неї!! Лише свідомість того, що наша Батьківщина під чужим нелюдським пануванням не та, що приняла би нас як своїх дітей, але її окупант знущався б над нами, судив би нас за нашу любов до неї та в найкращому випадкові вислав би нас у сибірські тундри як це робив та робить з іншими українцями — осолоджувала нам хвилини туги-відчаю...

Наші перші Різдвяні Свята в Америці — це радісні переживання із-за спокійного, вже дещо нормальнішого родинного життя серед нових обставин, що до них поволі почали звикати. Матеріяльний добробут, спокій та відносно не надто тяжка праця на хліб насущний, вливали в нас зглядне задоволення та добре самопочуття. Запрошені на свята дорогі гості, давніші знайомі зі Соснівця внесли зі собою веселий настрій в першому дні свят. Боліло лише те, що наша греко-католицька парохія в Міннеаполіс святкувала свята за григоріянським календарем. Але і на те знайшов я раду: в наші Різдвяні Свята ходив я на Богослужби до місцевої української православної церкви. Ця проблема занехання нашими церковними властями, проти волі більшости українців-католиків, нашого юліянського календаря, що його придержуються в «катакомбах» наші сестри і брати на Рідних Землях — не дає нам веселости в час Різдвяних Свят, порізнює між собою членів одної родини, непотрібно вносить заколот серед нашого суспільства і перечить постановам синоду нашого цілого Єпископату. Дай, Боже, щоб блуд цей можна було в якнайскоршому часі направити так, щоби всі ми і православні і католики святкували наші Свята в той час, коли їх святкують українці на Рідних Землях.

ЗНАЙОМТЕСЯ З НАШИМИ НАУКОВЦЯМИ

Іван Розгін

ІВАН РАКОВСЬКИЙ

(8. 24. 1874 — 2. 28. 1949)

Іван Раковський, як вчений, в історії української науки займає надзвичайно важливе місце. Він був не лише відомим вченим антропологом, дослідником українського народу, але великим організатором і популяризатором світової української науки, високоавторитетним громадським діячем, любленим вихователем української молоді.

Обсяг його наукових зацікавлень був дуже обширний, від біології до філософії природознавства та космології; від антропологічних прикмет українського народу — до релігійно-світоглядових прикмет. Так само обсяг його громадської діяльности був дуже широкого діяпазону, наприклад — від організатора «Рідної Школи» — редактора і видавця газети на Покуттю — до очолювання Математично-Природничо-Медичної Секції НТШ, а під кінець життя — головування в НТШ.

Хоч Іван Раковський цікавився всіма ділянками природознавства, проте він був у першу чергу антропологом, учнем і послідовником славнозвісного українського антрополога Хведора Вовка. Маючи широку европейську освіту і знання кількох европейських мов, німецьку самоорганізованість і працьовитість, лагідну вдачу і до того всього ще й надзвичайну пам'ять — Іван Раковський скоро став в перші лави борців українського народу на науковому фронті.

Короткі біографічні матеріяли про Івана Раковського

Народився 24 серпня 1874 року в с. Протеси, Рогатинського повіту в Галичині, в священичій

родині. Патріярхальне родинне життя, сільське оточення, мальовниче природне довкілля — пробудили в ньому ще за молодих років цікавість і любов до таємниць природи та «живого життя» на землі. Перебуваючи в народній школі, а пізніше в гімназії, Іван Раковський систематично почав спостерігати і осмислювати щоденні явища в природі. Вивчаючи філософію у Львівському університеті (1892-1896), почав науково працювати в ботанічній і зоологічній лябораторіях. Професор зоології Дибовський за визначні здібності та любов до науки обрав Раковського своїм асистентом, і лише греко-католицьке віровизнання стало на перешкоді до затвердження його на тому становищі.

Закінчивши університет в 1896 році, Іван Раковський склав іспити і набув право викладати природознавство в гімназіях. З того часу і починається його наукова й громадська діяльність. Працюючи в школі (з 1901 р.) він готує докторську працю, видає часопис Покуття «Поступ», друкує перші свої наукові спостереження і науково-популярні праці, за що його обрали членом Математично-Природничо-Лікарської Секції НТШ. Та молодий адепт тим не обмежується, він шукає всяких можливостей для дальшого наукового прогресу. В 1903 році він вивчає зоологію у Віденському університеті в проф. К. Гробена, а в осені, повернувшись до Львова, складає докторські іспити на філософічному відділі Львівського університету. В цьому ж році, відомий антрополог Хведір Вовк запрошує Раковського до праці в організованій ним антропологічній експедиції для вивчення українців Галичини. Для цього Х. Вовк сам приїхав з Парижу до Галичини, тогто до Раковського, щоб спільно розробити плян праці. В наступні роки (1904-1905) вони обидва цей плян здійснювали. Об'їздили Лемківщину і Гуцульщину для масового дослідження населення.

В 1908 році, на запрошення проф. М. Грушевського, тогочасного голови НТШ, Раковський перенісся до Львова, щоб стати секретарем НТШ, і продовжувати ще з більшою наполегливістю наукову, педагогічну і громадську діяльність.

Особливо треба підкреслити його заслуги в протиалькогольному рухові, для якого зробив величезну послугу, написавши низку науково-популярних статтей і брошур, які й сьогодні не втратили своєї вартости. На цьому місці треба згадати, що Раковський, бувши духово багатим, мав слабе здоров'я. Ще на четвертому році університету, доглядаючи хворого на сухоти товариша — сам захворів на цю, страшну на той час хворобу, яка все життя його мучила. У зв'язку з цією недугою, він у 1910 році мусів виїздити на Південь Франції для лікування. Перебуваючи в санаторії і виконуючи спеціяльні лікувальні процедури, він, «щоб не марнувати часу», виконав наукову працю над морською фавною в зоологічній лябораторії Французького Океанографічного Інституту в Монако. Ці досліди сприяли Раковському стати і висококваліфікованим зоологом, і створити солідну базу для дальших наукових шукань.

Перед першою світовою війною Іван Раковський дістав наукове відрядження до Петербургу й Парижу для виконання габілітаційної праці. В Петербурзі він працював в лябораторії Хведора Вовка, а в Парижі в «Еколь д'антроположі де Парі» і в «Мюзеум Насіональ д'гістоар Натюрел».

Війна перешкодила Раковському закінчити працю, та остаточно розробити зібраний матеріял. Зате, виїхавши до Відня, він разом в Ст. Рудницьким почав в Інституті Сходу і Орієнту розробляти проблеми пов'язані з географічною самобутністю України, а крім того почав працювати у Віденському Антропологічному товаристві у доктора Пих-а.

Революція, відродження Української Державности, Визвольна Боротьба в роках 1917-1920 і аж до другої світової війни — принесли нові можливості праці для рідної науки, і неодноразові розчарування. З організацією шкіл, чи то на Східніх Землях, чи на Західніх, Іван Раковський скрізь фігурує як основоположник і надхненник цієї важливої ділянки українського державного і культурного будівництва. В першому Українському Кам'янець-Подільському Університеті його обирають на катедри зоології і антропології, одначе наступні політичні події не дали йому можливости скористати з цієї нагоди. З організацією Українського Таємного Університету Іван Раковський бере в ньому участь від початку до закриття, викладаючи зоологію і антропологію, дуже часто у себе дома. При цій нагоді варто зауважити, що його приватне мешкання завжди було для цієї мети пристосоване, і являло собою і зоологічну лябораторію, і лекційну авдиторію. Численні таблиці на стінах, колекції зоологічних препаратів на столах і полицях, а до того, ще величезна фахово дібрана бібліотека — завжди були до використання студіюючою молоддю. Так само і під час німець-

кої окупації, при організації так званих «Фахових курсів» — цих німецьких ерзаців високих шкіл, Раковський читав курси антропології на медичному факультеті, астрономію і антропологію на хемічному, та в греко-католицькій семінарії. Ці факти свідчать, що в особі Івана Раковського українська наука мала найвищої кваліфікації вченого і педагога. Друга світова війна, та події після неї, примусили Раковського покинути Україну, переселитися до Европи, до Німеччини, де він знову очолив відновлене НТШ, головою якого він був від 1930 року. Виїхавши до ЗДА, — 28 лютого 1949 року він помер.

Наукова діяльність та духова спадщина Івана Раковського

Наукову діяльність, та наукову продукцію Івана Раковського не можна переглянути в короткому нарисі, для цього треба б написати солідну монографію про його життя та наукові праці і видати в серії «Українські Вчені» у видавництві УВАН в Канаді. Ми обмежуємося для нашої мети лише коротким переглядом головніших праць. Як ми уже згадували, що крім стисло наукової, дослідницької праці, він виконував велику організаційну і громадську працю для української науки, тому інколи важко розрізнити першу від другої. Наприклад, в 1908 році, ставши секретарем НТШ, а разом з тим членом різних Секцій і Комісій НТШ, він багато спричинився до розвитку самої наукової установи, яку проф. М. Грушевський охрестив «Без титулу — нашої фактичної Західно-Української академії наук». Тоді було придбано новий будинок, впорядковано музей, особливо археологічний відділ. Багато спричинився Іван Раковський до організації Природничого Музею в 1910 році і переорганізації його після першої світової війни (в 1920 році). За участю І. Раковського були створені Інститут Нормальної і Патологічної Психології (Керівником був проф. С. Балей) і Хемічно-Бактеріологічного Інституту (Керівником був д-р М. Музика).

За визначні наукові праці, Іван Раковський був вшанований обранням до таких наукових товариств: Товариство ім. Коперніка (в 1898 році), Російське Товариство Антропологів (в 1912 р.), Об'єднання Антропологів Франції (в 1913 р.), Об'єднання Антропологів Австрії (в 1915 р.), Членом - співробітником Антропологічного Кабінету та Журналу Академії Наук у Києві (в 1925 р.), Українського Історично-Філософічного Товариства в Празі (в 1941 р.).

Хоч наукова діяльність Івана Раковського була дуже широка, проте його суто науково-дослідчі праці обмежені зоологією та антропологією, а в останні роки і філософією. Написані та надруковані праці мовами — українською, німецькою, французькою, чеською, польською і російською. Як звичайно, найбільше видруковано у виданнях НТШ, та більш знаних фахових журналах. Іван Раковський виконав і видрукував багато праць, в тому числі спеціяльно науково-дослідчих більше двадцяти, і науково-популярних також понад двадцять. З першої групи першою була: «Причинки до анатомії п'явки», що вийшла друком в 1897 році, і остання — «Матеріяли до антропології Українського Народу» в 1927 році. З другої групи — першою була «Зоологія для вищепочаткових шкіл і гімназій» в 1917 році «Новий світогляд сучасної науки» в 1947 р.

Крім видрукованих наукових праць, Іван Раковський залишив багато неопублікованих праць, які знаходяться або в рукописах, або в «матеріялах», що навіть не підготовані до друку. Звертаємо увагу читачів на різноманітність його тематики. Ми пояснюємо це тим, що бувши гімназіяльним професором природознавства, він мусів навчати всього, від анатомії і фізіології людини — до космології включно. Він як визначний педагог, дуже старанно відносився до своїх обов'язків. Слідкував за найновішими досягненнями в кожній із потрібних йому ділянок природознавства, реферував, нотував все нове і потрібне в його роботі. Тому, він був завжди в курсі найновіших досягнень, а його лекції читані для учнів — були завжди на найвищому рівні. Маючи такий систематизований матеріял — він міг при всякій потребі зформулювати «сучасний стан» любої ділянки природознавства. А ці потреби в умовах безпощадного змагу польської культури, підпертої владою і валютою, з українською, були дуже великі. Тому, Іван Раковський писав підручники, книжечки для науково-популярної бібліотеки, популярні і науково-популярні статті до альманахів, журналів, газет, календарів, тощо. Так він популяризував наукові праці світових і українських вчених, а також і свої власні здобутки, хоч в цьому він був може надмірно скромний. Як правило, чомусь серед наших вчених прийнято «погорджувати» популярною творчістю: вважається за «непристойність» вченому принижуватися до писання популярих статтей чи брошур. Це велика хиба і шкідлива так для науки, як і для справи культурного піднесення народу. Справжні вчені, такі як М. Гру-

шевський, П. Тутківський, Ст. Рудницький, І. Мечніков, Ол. Богомолець, та багато інших, до числа яких треба зарахувати і Ів. Раковського — були вченими і популяризаторами наукових досягнень. Іван Раковський мав у собі «іскру Божу», яка не жевріла, а палала для освічення добра і правди. Великою заслугою І. Раковського треба вважати видання першої «Загальної Енциклопедії». То справді був великий вклад в українську культуру. Ми певні, що в умовах власного державного життя, в умовах нормального розвитку української науки і культури — Іван Раковський написав би і видрукував ще не один десяток наукових праць, і не тритомову, а багатотомову енциклопедію.

Політичні події в Україні, а пізніше умови скитання, не сприяли збереженню ні наукових праць І. Раковського, ні неопублікованих матеріялів, ні навіть власного архіву. Він втратив все листування за попередні роки, хоч збереглося за період останньої еміграції. Втратив щоденник, що його записував багато років, втратив велику кількість неопублікованого і науково ще не обробленого матеріялу, головно таблиць з антропологічними вимірами. Але те, що збереглося — являє собою велику наукову вартість. Навіть поверховий перегляд решток наукового дорібку свідчить, що І. Раковський був надзвичайно працьовитий і глибокий вчений дослідник. Перечислюємо деякі праці, що ми їх мали нагоду, як кажуть — перелистати, та в руках потримати: «Біологія виховання», «Найголовніші здобутки науки про природу», «Антропологія українського народу», «Расові відміни українського народу», «Нові здобутки науки», «Полісся», «Алькоголізм зі стану фізіології», «Алькоголіки і алькоголізм», «Природознавство України» (розділ для енциклопедії Ю. Тищенка), «Антропологічні прикмети українців» і «Лікарські рослини».

З популярних праць в рукописах: «Гормони», «Хемія», «Шляхами невідомого», «Не казка, а дійсність», «Вік нашої землі».

З незакінчених та неоформлених матеріялів варто згадати такі: «Матеріяли до антропології слов'ян», «Матеріяли до антропології поліщуків», «Життя в природі».

Наш нарис не був би повний, якщо б ми не сказали дещо про світоглядові спрямування, тим більше, що він ніби передбачуючи кінець свого життя — в 1947 році, в Зальцбурзі, видрукував дуже цікаву філософську працю на тему «Новий світогляд сьогочасної науки». В цьому творі він подав не лише підсумок здобутків, а й філософське узагальнення сучасного природознавства. Ця праця не є глибокодумний трактат призначений для вибранців філософів, не мудрування над проблемами буття, а підручна книжка для кожного біолога, проповідника, чи навіть для всякого освіченого читача.

Подаючи вдало підібраний фактичний матеріял і відповідні вислови клясиків природознавства, Іван Раковський вплів і свої думки та ствердження. Наприклад, в кінцевій частині праці він стверджує таке:

«1. Крім звичайних проявів природи, які ми спостерігаємо нашими змислами, є ще прояви, які для наших змислів недоступні;

2. Вся природа, — і ця, яку ми спостерігаємо, і ця, що для наших змислів недоступна — творить одну нероздільну цілість;

3. Всіма проявами тієї цілої природи кермує вища всемогутня Сила, за своєю розумною волею».

«Таким чином — говорить далі І. Раковський — природознавство стало сьогодні на становищі цілком протилежному до того, на якому воно стояло раніше — на шлях, що веде до . . . Всемогутнього Бога» (Новий світогляд сьогочасної науки, стор. 61, Зальцбург, 1947).

Подаючи думки німецького біолога Піперека, у своїй інтерпретації, про так званий «цей» світ, на якому спирається багато людей, як на єдину справжню дійсність, а насправді це є тільки розумово складені скупчення вражінь наших обманних змислів і нашого, свої сили переціннюючого, розсудку . . . І. Раковський каже, що «Розумово-духова чинність є по-середині» між людським надхненням і тваринним інстинктом, при чому надхнення є найвищою духовою проявою . . . Злучений з пошаною подив духових проявів людини, це передумова людської внутрішньої зрілости — це дуже важлива чинність і її людина мусить навчитися, а першим кроком до цього мусить бути поворот до духового життя . . . Ми приходимо до переконання, що ми були на фальшивій дорозі життя, бо відвернулися від справжньої природи і від всього, що Боже, та потонули в уявному неправдивому світоглядові . . . Вертаємося до безпосереднього переживання природи, до переконання, що справді існує самостійний вищий світ, поза межами туземного матеріяльного . . . «Справді, нас, вихованих в старій матеріялістичній шко-

лі — каже Іван Раковський — дивно вражає такий виклад науковця-природника, що в першій хвилі робить враження церковної проповіді, але власне, сьогочасні природознавчі науки вважають цілу природу — видиму і невидиму — величним храмом Господнім, чудовим твором Всемогутнього Бога, перед яким дослідник клонить голову, повторюючи слова псальми: «Бо ось Ти полюбив, та незвісні й таємні речі Твоєї премудрости мені об'явив».

Сьогочасні науки природознавчі — говорить Ів. Раковський — стали на чисто ідеалістичний світогляд, якого основами є переконання, що:

1. Сила (енергія) є вічна і вона є основою всього, що є і що діється в цілій природі:

2. Речовина (матерія) є одною із проявів цієї сили.

Закінчує свою працю Іван Раковський такими словами: «Освічена сьогочасна людина мусить бути визнавцем новітнього наукового ідеалістичного світогляду, бо тільки він зближує нас до вічної Правди».

Юрій Микульський

«ЧОРНИЙ ГУМОР»

Остап Вишня... Марк Твейн... Михаїл Зощенко... Кожне з цих імен викликає на наших устах веселу усмішку. Ми ж бо звикли думати, що найголовніше завдання гумориста — це розважати та розвеселяти людей. Щоправда, більшість гумористів також викриває різні людські слабості в гострих насмішках сатири, але все таки їх сатира існує тільки в рямках доброзичливости та здорового гумору.

Проте, світова література знає ще й інший рід гумору.. В ньому найголовніше місце займає неприховано їдка сатира, а то й сарказм, які мають мало спільного з щирою доброзичливістю. Назвімо цей гумор «чорним гумором». Традиція його почалася десь у старовині — наприклад, ним залюбки користувалися грецький драматург Арістофан і римський сатирик Апулей. «Чорний гумор» дуже поширився був у добу европейського бароко, а вперше виріс він на повний художній зріст під пером знаменитого французького письменника Фронсуа Рабле, який створив світової слави героя-велетня Ґерґантюа. В вісімнадцятому столітті він злим, зеленим вогником ускочив у змішане з жовчю чорнило англійських сатириків Джанатана Свіфта і Лоренса Стерна, а в дев'ятнадцятому столітті бісиком затанцював у зіницях нашого Гоголя. В модерній літературі він появляється щораз частіше — наприклад у творчості німецьких експресіоністів, а особливо в оповіданнях та повістях Франца Кафки.

Останніми роками струмінь «чорного гумору» значно зміцнів. Його можна знайти в таких радянських письменників як Терц або Тарсіс. А в Америці нещодавно виросла ціла плеяда молодих письменників, які цілком офіційно та формально називають себе «чорними гумористами.»

Ця назва звучить особливо дотепно в англійській мові, бо фраза «блек гюмор» означає не тільки «чорний гумор», але також і «поганий настрій».

Які творчі завдання поставили собі «чорні гумористи»? Їх найголовніше завдання — це збудити не так здоровий, сильний реґіт як радше скритий смішок — не так широку, щиру усмішку, як радше гостру, іронічну посмішку. Так-званий «здоровий гумор» ніби каже нам, що в житті і в світовій сім'ї людства насправді є все в порядку — тільки де-не-де трапляються помилки, що їх треба виправити. Натомість, так-званий «чорний гумор» підшіптує нам цілком протилежну думку: в родині людства насправді ніколи не було порядку.. В ній бо панує хаос і злоба, і тільки де-не-де проблискує доброта, чесність, а навіть святість; ці благородні прикмети треба негайно рятувати з океану світового зла.

Художні засоби, що їх «чорні гумористи» залюбки уживають у своїх творах — це перш за все ґротеск і карикатура. Як відомо, карикатура основана на побільшуванні окремих рис, а ґротеск — на фантастичних комбінаціях форм і також на неправдоподібних, часом просто сновидних ситуаціях. Пригадайте несамовиті пригоди Ґаллівера, славний гоголівський «Ніс» чи карикатурні перебільшування модерної бюрократії в творах Кафки — і ви збагнете

художній світ «чорних гумористів».

Американська група «чорних гумористів» використовує всі ті прийоми своїх духових батьків, пристосовуючи їх до специфічних проблем і потреб нашого часу, додаючи до них багато власних творчих знахідок.

Один із них, талановитий молодий письменник Брюс Фрідман, так характеризує їх завдання: «Якщо вам подобається чіпляння всяких ярликів на покоління, то наше покоління мусіло б називатися «покоління, забезпечене від несподіванок». Що ж бо ще може здивувати Америку? Ще одне вбивство президента? Дитяча гра! Тисяча червоних китайців, що опускається парашутами на якийсь хмародер? Не варто й позіхнути!.. В нас дійшло до того, що репортер газети вирвав ґрунт під сатириком. Журналіст став сьогоднішнім сатириком. А письменник-сатирик, який уже не має власної території — мусить відкривати нові землі, винаходити нову валюту, новий добір фільтрів; він мусить випливати на темні води, десь поза сатиру...»

Значить, найновіша історія, з її несамовитими подіями, які стали нашим щоденним хлібом — сама на себе пише сатиру. Молодому сатирикові треба випливти на темні води фантазії, що її знали Свіфт, Гоголь, Кафка та модерні поети-сюрреалісти. А коли він і трактує про нашу реальність, тоді він мусить вибирати з трагічних ситуацій людського життя — елементи абсурдности та демонічної візії, а з комічних ситуацій — елементи ґротеску та жорстокости.

Герої нових «чорних гумористів» — це насправді «антигерої». Вони дуже часто являються карикатурами лицаря, який подорожує крізь неони, крізь гамір і юрбу нашого життя, без дому і без притулку — завжди шукаючи якогось вищого ідеалу: любови, тепла, дружби та гідности. Але про ці свої ідеали він мало говорить, бо знає, що ніхто його не слухатиме.

На думку спадає патетично-смішна постать кістлявого Дон Кіхота. Але тоді, коли Дон Кіхот по- дитинному вірив у добро, навіть не помічаючи присутність зла на світі — то антигерої «чорного гумору» прекрасно бачать трагедію й абсурдність нашого оточення. Вони відповідають на ту псевдосерйозну та помпезну абсурдність надутих бюрократів чи генералів пустуванням і витівками клавна і шарлатана, тим відмовляючися трактувати своє оточення серйозно і викриваючи його основне безглуздя. Дон Кіхот не був навіть свідомий своєї анахронічної абсурдности — антигерої «чорного гумору» свою абсурдність цілком свідомо вибирають.

З другого боку- пригадується традиція ранніх еспанських та італійських романів з авантюрницькою тематикою, що їх героями були так звані «пікаро». Але тоді, коли «пікаро» блазнували і хитрували на те, щоб використати суспільство для власного матеріяльного зиску — модерні антигерої приймають ролю кловна як протест проти блазенства нашої доби.

Група «чорних гумористів» сьогодні в Америці доволі чисельна. Кожний з них — це цілком окрема індивідуальність, з власним літературним стилем та підходом до життєвих проблем. Але їх все таки зв'язує маска сучасного П'єро.

Мабуть найрепрезентативніший із них — це молодий письменник ірландського походження, Джей. Пі. Данліві. Герой його знаменитого роману під назвою «Чоловік зроблений з пряника» — цілком методично та систематично вводить у своє щоденне життя веселий, пустотливий, а часом і ґротесковий хаос, щоб так протестувати проти серйозного та небезпечного хаосу суспільства, який його оточує. Він цілком пляново відмовляється бути серйозним, відповідаючи на помпезність інших неймовірно хитрими витівками. Цей твір втішається величезною популярністю серед американських студентів.

Ще один відомий «чорний гуморист» — це Джан Барт. Хоч йому всього тридцять-п'ять років, він уже сьогодні має стаж блискучого вченого-історика. Проте, ще більшу славу здобув він як письменник широкого маштабу, з світлим майбутнім у світовій літературі. Його найкращий роман має заголовок «Сат — від фектор», що є старовинною англійською назвою продавця тютюну, а ось недавно вийшла його нова книжка — «Гайлс бой».

«Сат — від фектор» — це суцільна пародія на історію, історіографію, а щонайголовніше — на застосування історії до ефемерних потреб сучасної політики та виправдовування різних ганебних вчинків сучасного суспільства історичними процесами минулого.

Гірко насміхаючись над помпезними методами історичного досліду, Барт безжально змішує історичну реальність із неймовірно фантастичними, ним самим вигаданими подіями і так накреслює перед нашими здивованими очима викривлену карикатуру Америки в сімнадцятому столітті. Певна річ, що всі елементи того

сновидного світу — це алегорія сучасного суспільства та модерного світосприймання.

Тоді коли Барт кпить собі із історії та історіографії, Джозеф Геллер у своєму романі «Кеч-22» висміває ідею війни. Назва твору — це одна із багатьох тисяч різних кличок американського летунства.

Радянські письменники кажуть, що вони нібито ненавидять війну, а проте вони весь час пишуть про неї, трактуючи її аж надто серйозно — і так держать народи Радянського Союзу в постійній военній готовості. Натомість Геллер до тієї міри ненавидить війну, що заперечує серйозність її основ — а саме почуття рації і справедливости усіх комбатантів, навіть тих, по чиїй стороні мали б бути його симпатії.

Герой, чи радше «антигерой» роману — це капітан американського летунства Йоссаріан. Для Йоссаріана назва «антигерой» підходить особливо добре, бо він — цілком відкритий та здеклярований боягуз. Він вирішує, що вмерти на війні це зовсім нехитра річ, а ось зберегти своє життя — це вже річ складніша. В превеселих, часом божевільно - фантастичних епізодах Йоссаріан робить усе можливе, щоб виграти власну війну, яку він веде проти війн між народами.

І так, Геллер насміхається не тільки з ідеї війни, але також і з ідеї геройства, яка війну вирощує й годує. Йоссаріан — це Швейк, але Швейк збагачений високою освітою, широко розвиненою особистою філософією та дуже тверезим, часом надто аналітичним, поглядом на життя.

Двадцяти-семи-літній Томас Пінчон, у своєму романі, названому просто літерою «Ві» (V), висміває світ міжнародної дипломатії, а особливо шпигунства. Героїня «Ві» — це таємнича шпигунка, авантюристка і своєрідна відьма. Вона вперше з'являється десь при кінці дев'ятнадцятого століття і з того часу вмирає і знову воскресає, з'являється й знову зникає та майстерно перетворюється в галерею постатей, включно з католицьким священиком і китайським рибалкою. З допомогою шпигунства, блазенства та чорної магії, вона бере активну участь у майже кожній головнішій міжнародній кризі нашого століття. Її численні перевтілення і пікантні пригоди дають авторові нагоду не тільки здорово «проїхатися» по сучасній дипломатії, але також зробити ряд глибоких філософських завваг про критичний стан нашої цивілізації.

Пінчон стоїть дуже близько до світу чистої фантазії. А молодий професор літератури і письменник Джеймс Пирді цілком уже занурився в той світ. В його дивній країні, як і в поезії сюрреалістів, читач тільки часом натрапляє на дуже актуальні, гострі деталі з щоденного життя. Та проте, ці деталі аж ніяк не дають його творам почуття правдоподібности, а навпаки — ще більше підкреслюють їх сновидність і кошмарність.

В романі «Мелком» Пирді виводить дуже молодого юнака в ґротескову, неймовірну країну казки, що її кожна риса є прикритою карикатурою нашої цивілізації. Під час своїх кошмарних пригод герой втрачає дитинність, непорочність і чистоту — інакше кажучи, він учиться, як жити на світі.

Ми хочемо підкреслити, що не зважаючи на їх ґротесковість і кошмарність — «чорні гумористи» є таки дуже смішні, і над окремими епізодами їх творів можна довго і добре реготатися. Але цей сміх — це завжди «сміх до сліз», в повному розумінні значення цієї фрази. Бо за прозорою фасадою того сміху ми завжди бачимо трагічний сенс нашого життя та абсурдність багатьох елементів сучасного світу. Ті письменники примушують нас не обдурювати себе оманливими вартостями, а радше перш за все пізнати всю трагічність, абсурдність та фальш у сучасному житті, і аж тоді шукати справжніх скарбів нашого існування.

Д-р. М. Рибак

ПЕРЕНЕСЕННЯ

Тлінних Останків бл. п. о. Маркіяна Шашкевича з Новосілок пов. Золочів, до Львова, у дні 1 листопада 1893 р.

Вступні завваги:

Дозволяю собі переслати Шановній Редакції переклади двох статтей, писаних Іваном Франком і друкованих в польській мові в «Куріері Львівському». Змістом цих статтей є опис свята — перенесення мощей М. Шашкевича до Львова і опис тої події на терені самого міста.

Згадані статті дійшли до рук підписаного у формі копії з ориґіналу, захованого в бібліотеці Оссолінських, яка тепер знаходиться у Вроцлаві, в Польщі. Відбитки ті зробив п. Станислав Васєвич, замешкалий в Ґлініку Марієнпільськім, в Польщі, року 1959., на прохання проф. Д-р Михайла Тершаківця,, якому ось сердечно дякую за дозвіл використання тих статтей для Вашого журналу.

Обі статті писав Франко тому в польській мові, бо в тому часі він був співробітником «Куріера Львівського», часопису т. зв. людового напряму.

Перша стаття Франка п. наг. «Похорон тлінних останків бл. п. Маркіяна Шашкевича» не має дати друку. Зате друга стаття має дату 3. листопада 1893. р., тому що описані похорони Шашкевича у Львові відбулися 1 листопада 1893 р., а друга стаття Франка має дату 3 листопада, то річ очевидна, що перша написана була між першим, а третім днем згаданого місяця, правдоподібно, 2. листопада.

I. Переклад першої відбитки,
без дати, звучить:

«Похорон тлінних останків бл. п. Маркіяна Шашкевича, руского поета, випав вчора прекрасно, мимо скромности, з якою був улаштований. Рівночасно з жалібною відправою в церкві св. Параскевії (св. П'ятниці) на Жовківськім, зібралася публіка в числі около тисячки, коло двірця Підзамче. Домовину з тлінними останками, привезену зі Задвіря, уложено на ридвані, збудованім з простого селянського воза і запряженім трьома парами волів, увінчаними зеленю. При виїзді з двірця мав промову о. Омелян Огоновський, голова «Просвіти», а Ексц. Митрополит Сембратович в асисті дуже великого числа духовенства відправив на площі перед двірцем жалобні молитви, при співучасті хору духовних семінаристів. Величавий похід рушив і посувався серед урочистої тиші вул. Жовківською, площею Краківською, вул. Театральною, площею Маріяцькою, Гадицькою, Бернадинською і вул. Пекарською на Личаківський цвинтар, серед чудової погоди і густих рядів людности, яка була зворушена простотою цілого обряду. На чолі йшли братства з хоругвами, молодь народних руских шкіл і Академічної гімназії, академічне товариство, депутації селян і читалень як сільських, так і міських (Калуш, Дрогобич, Самбір), — реміснече товариство «Зоря», товариства співочі та касинові, як також делеґації політичних руских товариств і різних львівських та провінційних інституцій, духовні семінаристи, священство з митрополитами, ридван з домовиною, окружений почесною сторожею руских академіків з червоними лентами, за домовиною рідня померлого, президент міста Мохнацький з групою радних і велике число публіки. Похід тривав дві години і задержався на цвинтарі аж ок. першої години в полудне. Над гробом промовляли крилошанин Мриц і посол Юліян Романчук. Порядок під час походу і на цвинтарі держала взірцево горожанська сторожа, яка складалася з молоді та селян».

II. Переклад другої відбитки
з описом похоронів Шашкевича:

Під датою 3. листопада 1893. р., у відділі «Хроніка» згаданого часопису, Франко умістив другу нотатку під наголовком «З похорону Шашкевича». Вона звучить:

«До поданого в нас опису похорону Шашкевича, додаємо сьогодні деякі доповнення. Депутацій було понад 70, а число учасників подає «Діло» (перший український денник у Львові — М. Р.) на 10. 000. При тому є характеристичним це, що в згаданому числі переважала руска інтеліґенція, зібрана зі всіх закутків краю. Селян не було більше, як кількасот. Так численного з'їзду інтеліґентних русинів світських і духовних, хіба Львів ще ніколи досі не бачив. Похоронний обряд очолював отець митрополит Сембратович в товаристві о. мітрата Сінґалевича. Між вінками найбільшу увагу звертав на себе вінок жінок Стрийського повіту, який складався зі зелені, та візитових білетів. Той вінок, як пам'ятку, зложено потім в музеї «Просвіти». Домовину з тлінними остан-

ками несло з ридвану до гробівця духовенство. Загально спостережено, що промова о. Мрица над домовиною поета була млявою і позбавленою ентузіязму. Натомість промова п. Романчука зворушила слухачів до глибини. З — поміж молоді не промовляв ніхто. Лиш редакція «Народа», в Коломиї, видала маленьку відозву в цілі роздачі її учасникам похорону. В тій відозві згадано про переслідування, яких зазнав поет за життя від своїх духовних зверхників і заапельовано до руської ієрархії щоби від тепер, пам'ятаючи про судьбу Шешкевича, не переслідувала поступової руської думки- не виклинала писем, які стремлять до піднесення народу. Як відомо, видана Шашкевичем книжечка «Русалка Дністрова», від якої датуєтьcя відродження галицько - руского письменства, була теж першою рускою книжкою, яка впала жертвою духовної цензури і перележала в укритті аж до 1848. р. П. Романчук у своїй промові згадав також про урядову цензуру, яка враз із духовною, переслідувала перші подвиги відродження в народньому дусі».

До вище написаного треба додати, що ексгумація тіла бл. п. о. М. Шашкевича відбулася в Новосілках, в присутності, повітового лікаря, пароха, священиків з околиці та місцевого населення. Головне Товариство «Просвіта» у Львові репрезентував на місці тодішний посол до Галицького Сойму і Віденського парляменту, проф. Александер Барвінський, який там же виголосив відповідну промову. Домовина спочивала на тамошньому цвинтарі через 50 років у гробниці місцевого дідича. З Новосілок перевезено її до залізничної стації Задвіря, положеної на лінії Львів — Золочів, а потому до Львова, на стацію Підзамче, звідки дня 1. листопада 1893 р., при величному здвизі народу, на Личаківський цвинтар у Львові. Мощі його спочивають у власній гробниці, недалеко на право від головного входу. 1911. р. в річницю уродин М. Шашкевича збудовано на гробниці прекрасний пам'ятник, плоскорізьбу жінки, похиленої над урною... У тій же гробниці спочиває його син Володимир.

Денис Квітковський

АМЕРИКА НА РОЗДОРІЖЖІ

А причина є географічна...

Криза, яку переживає сьогодні Америка, це в першу чергу криза духового й політичного характеру. В болях і муках родиться нова імперія. З щасливої в своїм ізолюванні великої держави, до другої світової війни, хороненої двома океанами, родиться могутня світова імперія. Атлянтійський і Тихий океани перетворюються для цієї імперії у внутрішні озера, з яких вона хоче і мусить мати вільний вихід у світ...

Вакуум, який витворився після другої світової війни, з причини розгрому могутніх німецької держави на европейському суходолі і японської в Азії, з причини розпаду, вже після війни, англійської і французької імперій та з причини розпарцельовання колоніяльних посілостей Голяндії і Бельгії — хтось мусів заповнити опорожнені місця. Одинокими претендентами на нового володаря морів та океанів могли бути Совєтський Союз і ЗДА. Маючи величезну перевагу на океанах, ЗДА зуміли не тільки задержати там своє панівне положення, але й не допустити до дальшого поширення потуги СССР на суходолі. В міжчасі московська імперія під назвою СССР не тільки сконсолідувала й закріпила своє панування на загарбаних немосковських територіях після першої і другої світових війн, але й розбудувала могутню воєнну фльоту, яка почала ривалізувати з фльотою ЗДА. В додатку постав могутній комуністичний Китай, який задеклярував себе покликаним не тільки проповідувати, але й нести благословенства «аґрарної реформи» в усі країни Азії й країн, що припирають до Азії а далі на африканський континент і Південну Америку.

ЗДА стали перед ділемою: або відтягнутися на свій «острів», хоронений двома океанами, або боронити свої позиції, як світової потуги, для якої щонайменше всі світові води мусять бути відкриті для кораблів американської могутньої індустрії. Уряд ЗДА рішився на другий крок: оборони своїх позицій як світової потуги. Така позиція тягне за собою колосальне напруження мозку, м'язів і духа великого аме-

риканського народу. і тут зродилася політично-духова криза в ЗДА. Одні розуміють і одобряють цю нову політику ЗДА, другі не розуміють і бояться її.

Така криза — це природна річ: ЗДА стають світовою потугою з власної волі і хотіння, а не через припадок, як це сталося зараз після другої світової війни. Після другої світової війни ЗДА опинилися в ролі світової потуги, або «світового поліцая», як це дехто хоче назвати, через припадок, силою збігу обставин: старі імперії попадали або були до крайності обезсилені, тому потуга Америки поширалася в світі майже природно от так як поширюється газ і займає порожні простори. ЗДА стали тоді світовою потугою, за їх же правничим висловом, «by default» — через неприсутність другої сторони (в суді), або, іншими словами, історія «присудила» їм певні землі й води тому тільки, що ніхто не з'явився в «суді історії» сильний досить, щоб оспорювати їх право бути й панувати там. Сьогодні є багато претендентів — з меншими або більшими правами, але дуже часто без ніяких прав. Тому сьогодні треба боронити силою те, що впало колись як зрілий і ніким неоспорюваний овоч. І в обличчі завдання — зо страху і великі духом заломалися. В цьому криза. З цього завзяті полеміки, взаємні обвинувачення тощо.

Але й ця криза не така вже велика. Роблять цю кризу безмірно великою в першу чергу два фактори: відкритість американського суспільства й сенсаційність преси. В ЗДА грачі грають на столі, а не під столом. Грачі тримають свої карти відкритими й цікавий може бачити карту кожного грача. Це відноситься до всіх ділянок життя цієї країни. Якщо б не ЗДА, наприклад, які на очах цілого світу практикують свою спробу здобуття всесвіту й лету на місяць як перший етап цього програму, то не дуже багато людей вірило б, що все це є в сфері можливого. Москві треба вірити на слово. Там усе діється за залізною куртиною. Додаючи до відкритости американського суспільного життя сенсаційність преси — матимемо повний образ кризи американської закордонної політики. Американська преса присвячує неспівмірно більше місця крикунам і бешкетникам, як великим умам.

В обороні своєї політики у В'єтнамі, уряд ЗДА дає ріжні причини: оборона принципу самовизначення народів, додержання обітниці боронити малі народи проти агресії великих, недопущення до комунізації світу й заведення в ньому панування терору й насильства тощо. І це все правда. Але це не вся правда, і не одинока, і мабуть не найважливіша.

Професор і публіцист Реймон Молі, наприклад, має інше вияснення для інтервенції ЗДА у В'єтнамі. Він пише, що американці чомусь забули, що крім Атлянтійського і Тихого океанів, є ще й Індійський океан. Але, пише він, якщо б ми простудіювали географічну мапу, то побачили б, що довкола Індійського океану живе 37 націй, і найважливіше те, що цей океан є сполучений з рештою світу двома каналами — протоками, а саме Суезьким Каналом і Червоним морем на заході та Малаккською протокою на сході. І якщо ви дальше студієте географічну карту, то побачите, що Південно східня Азія є півостровом, на кінчику якого лежить Південний В'єтнам. І цей факт скаже вам більше про причину, чому ЗДА не можуть допустити, щоб комунізм зайняв цей стратегічний пункт, ніж усі сенатські переслухання, дебати та навіть те, що говорить президент.

Велика життєва лінія вільного світу іде від Алеутських островів до Японії, Формози, Філіпін, через Малаккську протоку до Індійського Океану та ріжних країн на побережжях цього океану. Значення Південної Кореї для ЗДА було її положення на півострові. Панування комунізму в Південній Кореї загрожувало б Японії і все, що лежить на південь від неї.«Ми боролися», пише Р. Молі, «щоб задержати її забезпеченою для життєвої лінії, а не тільки для того, щоб рятувати малу не-комуністичну націю».

Південний В'єтнам має подібне стратегічне значення. Панування там комунізму відрізало б вільний зв'язок між двома океанами в Малаккській протоці. ЗДА мусять панувати на всіх океанах, через які пливе 98 відостків світової морської торгівлі. Свобода морів і океанів є релятивне поняття, пише далі проф. Молі. Цю свободу мусить вдержувати держава, яка має військову силу забезпечити її». Але тепер ЗДА не мають фльоти, яка патролювала б води Індійського океану. Америка має там два винищувачі і один гідроплян тендер (морська залога). З цієї причини ЗДА мусять покладатися на мобільність переміщування частини своєї фльоти через Малаккську протоку з Тихого Океану. Якщо б ця протока була замкнена, таке пересування фльоти з одного океану в другий було б неможливе. Тому вільний доступ до Малаккської протоки є сьогодні такий важний, як Панамський Канал.

Свобода морів і океанів є тим важливіша

для ЗДА і вільного світу, що Англія ліквідує рештки своїх морських баз, а московська імперія, під фірмою СССР, є сьогодні уже другою по величині морською потугою. Втрата В'єтнаму, а тим самим і свободи руху через Малаккську протоку означали б обмеження чи цілковите затрачення доступу не тільки до Австралії та Індії, але до більшости країн, що дотикаються до Індійського Океану.

«Все це», пише проф. Ремон Молі, «може виглядати алярмуючим для Американців з сухопутньою, замкненою морями ментальністю, для ніби - державних мужів в роді Фулбрайта й Морзе, які вірять, що круглий стіл може бути кінцем усіх клопотів».

І тому, хоч офіційно Вашінґтон декларує, що єдиними причинами військової інтервенції ЗДА у В'єтнамі є, за словами Віце-Президента Губерта Г. Гамфрі, запрошення уряду В'єтнаму прийти йому з допомогою проти агресії з Півночі, далі додержання умов трактату-договору взаємної допомоги й цілком звичайно — виконання добровільно взятого на себе обов'язку — обіцянки, то все ж таки геополітичні причини не є останніми мотивами в заанґажуванні ЗДА у війні в Азії.

«Пакс Амерікана» і «Азійська Доктрина»

Ми, українці, є і повинні бути проти всяких імперій і великих потуг, — потуг, які уважають, що Бог, історія або Провидіння покликали їх «опікуватися» «малими» народами. Теоретично — і практично! — немає і не повинно бути великих і малих народів в обличчі принципу свободи. Є і повинні бути народи-нації з тими самими правами й обов'язками. На цьому принципі, теоретично, побудована Організація Об'єднаних Націй. Кажу — теоретично, бо практично великі потуги мають право «вето», або цілком звичайно мають силу не звертати уваги на голос малих народів. Тому ми повинні завжди стояти по стороні права, правди й справедливости та по стороні етики й гуманности, які не знають великих і малих, але знають принципи-засади. Релігія каже, що перед Богом-Творцем усі ми рівні. І за цей принцип ми повинні боротися, бо він є згідний з нашою національною філософією і він, цей принцип, дає нам право боротися за повну свободу для України.

Згідно з принципом рівности всіх — ми повинні б бути проти американської інтервенції у В'єтнамі, якщо одиноким чи навіть найважливішим мотивом присутности там ЗДА є їх еґоїстичний принцип, подиктований географією і політикою великости. Але..., але і тут є «але», навіть якщо б інтервенція ЗДА у В'єтнамі руководилася еґоїстичними національними мотивами, то ми мусимо запитати себе: що сталося б, якщо б Америка «сиділа» в Америці? Чи був би там вільний В'єтнам? Навіть об'єднаний, навіть комуністичний В'єтнам, навіть під урядуванням Го Чі Мінга, чи був би В'єтнам вільний?... Відповідь ясна і недвозначна: Ні! Якщо б у В'єтнамі не було ЗДА, там був би Китай — імперіялістичний Китай. А може Москва? Не знаю. В кожному разі В'єтнам не був би самостійною, суверенною нацією-державою.

В такій ситуації ми не маємо вибору навіть між *вільним національним*, або *вільним комуністичним* В'єтнамом. Вибір є тільки між В'єтнамом *в орбіті ЗДА* або В'єтнамом *в орбіті Китаю або Москви*. На жаль — це одинокий вибір. Бо хоч ми списали так багато паперу й наговорили так багато слів про свободу одиниці й свободу народів, то цієї свободи не мають ані одиниці, ані народи. Немає нічого абсолютного в нашому житті. І якщо ми говоримо про історію народів, то навіть коли Рим упав, а «Пакс Романа» була засуджена, а людство зробило великий крок «вперед», «проґресувало», — то ми все ж таки сьогодні стоїмо в тіні двох супер-потуг, в тіні двох імперій, в тіні двох Пакс — Пакс Амерікана й Пакс Совєтіка. «Третя Потуга» Де Ґоля ще тільки в стадії декларації, а комуністичний Китай хвилево великий тільки своїм потенціялом. Ото ж ми не маємо вибору між принципами, але між фактичними, фізичними потугами — між ЗДА і СССР. І мені видається, що якщо це нині дійсно єдиний для нас вибір, то — *не кидаючи боротьби за етичний принцип рівности, правди, справедливости й свободи для всіх народів, малих і великих!* — ми повинні стати по стороні ЗДА. І то з двох причин: ЗДА є менше зло, з одного боку, а з другого — СССР поневолює Україну.

Але вибіраючи менше зло, ми не можемо й не сміємо ані орієнтуватися, ані будувати української закордонної політики на ЗДА. Хвилево — чи тільки хвилево? — ЗДА не є конкретно заінтересовані ані в розчленуванні СССР на національні держави, ані у визволенні України. Виглядає, що американська закордонна політика зорієнтована тепер на Азію. В Азії найбільшим противником ЗДА є Китай. Сильний СССР, якщо не буде в силі «проковтнути» чи «визволити» Китай, то держатиме

його в певній залежності від себе, хоч би тим, що не стане по його стороні в евентуальному конфлікті із ЗДА.

Американська «Пакс Амерікана» звернена мабуть на Азію, а не на Европу. Для американської закордонної політики Европа стає запіллям, важливим запіллям, але запіллям.

Звичайно добре поінформований американський журнал «Ю. С. Нюз енд Ворлд Ріпорт», із 8 серпня пише: «Західня Европа є сьогодні політично стабільна, економічно сильна і в стані давати сама собі раду — простір, до якого, і в якому, — інтерес ЗДА занепадає. Центр ваги з Европи переноситься до Азії. Там буде творитися нова історія ЗДА. Америка поглибить своє заанґажування в Азії.»

Цей факт потвердив президент Джансон у своїй промові з 12 липня, коли він формально сквалifікував ЗДА, як «Тихоокеанську потугу». Високі урядовці кажуть, що в той час, коли попередні президенти ЗДА були зайняті Европою, президент Джансон, хоч не відкидає Европи, все ж таки його найбільше заінтересування лежить в Азії. Інші президенти лишили свої історичні сліди в Европі, президент Джансон залишить свій знак в Азії. Історія буде писатися в Азії.

Президент Джансон у своїй промові дня 12 липня сказав: «Азія є тепер вирішальним, критичним простором в змаганні людства за незалежність і порядок — за саме голе існування. Це є правда тому, що три з кожних п'ятьох людських істот цієї плянети живе в Азії. Це є правда і тому, що сотки мільйонів із них живе на менше, як 25 центів на день. І це є правда також тому, що комуністи в Азії і дальше вірять у силу, як засіб до осягнення їх цілей. Якщо тривалий мир може прийти до Азії, то все людство скористає з цього. Але якщо мир там не вдасться, то нігде наші здобутки не будуть запевнені.»

В'єтнам мав би бути «Грецією Південної Азії.»

Вже 22 липня сенатор Дж. В. Фулбрайт, в своїй промові в сенаті, заатакував «Азійську Доктрину» Президента Джансона. Він особливо критикував президента за те, що його «Азійська Доктрина» є «радикальним відхиленням від попереднього курсу американської закордонної політики, особливо тому, що є вона безмежна в своїх замірах і задумах та одностороння в свойому виконанні». Сенатор Фулбрайт заявив далі, що у В'єтнамі Америка «воює практично сама і за неозначені точно цілі, у війні, яка не є інтернаціональним конфліктом, але повстанням в одній частині поділеної країни, піддержуваної другою частиною». Далі Фулбрайт критикував президента за те, що він, мовляв, дав новий курс закордонній політиці ЗДА не тільки без згоди, але навіть без відома сенату ЗДА.

Новий курс закордонної політики ЗДА стрінувся з критикою інших сенаторів, публіцистів, тощо, — хоч виглядає, що більшість американської публічної опінії піддержує президента. Те, що ані одна европейська країна, наприклад, не тільки не допомагає ЗДА в Азії, але ще й критикує і поборює їх, включно з Англією, не відстрашує американський народ. Навпаки, американці тільки огірчені на «невдячних» европейців. Найбільше жовчі виливається на адресу президента Франції, ген. Шарля де Голя. Пригадуємо тільки, що в корейській війні, хоч ЗДА несли основний тягар війни, то все ж таки, так або інакше, 15 країн допомагали ЗДА й мали там свої військові частини. Були це: Австралія, Бельгія, Англія, Канада, Кольомбія, Етіопія, Франція, Греція, Люксембурґ, Голяндія, Нова Зеляндія, Филипіни, Південна Африка, Таїлянд і Туреччина. В теперішній війні найбільший контингент війська постачає Південна Корея, далі йде Австралія, Филипіни, Нова Зеляндія, і в певній мірі, Лаос і Таїлянд. Але ані одна европейська держава!

Проте є всі дані припускати, що не тільки президент Джансон, але й наступні президенти матимуть очі звернені більше на Азію, як на Европу. Найближчі й найважливіші дорадники так б. президента Дж. Ф. Кеннеді, як і тепер Л. Б. Джансон є не тільки прихильниками «Азійської Доктрини», але є вони прихильниками і доктрини «Пакс Амерікен». Це люди з візією могутньої ЗДА. Вони мабуть і є батьками обох доктрин. Маю тут на увазі в першу чергу двох із «тресту мозків» б. през. Кеннеді, котрих дістав у спадку й задержав при собі Президент Джансон. Є це: Мек Джордж Банді, який відійшов недавно, але залишив на своє місце не меншого прихильника доктрини Пакс Амерікана — Волт Вітман Ростова. До цих двох треба додати й теперішнього Державного Секретаря, Діна Раска й Секретара Оборони Роберта Мек Намара. Всі вони є люди сильних переконань і твердої волі.

Голоси протесту, обурення, перестороги сен. Фулбрайта і Морзе та публіцистів на чолі з Волтером Ліпменом проти нової американсь-

кої закордонної політики звучать як голоси модерних Касандр. Чи ця нова політика доведе до величі чи до упадку ЗДА — історія скаже. Але в обличчі наступу комуністичної Москви — а може і Китаю — ЗДА, мабуть не мають іншого вибору. А наступ є найкраща оборона.

Українцям не зашкодило б студіювати нові шляхи американської закордонної політики.

Юрій Пундик

СОВЄТСЬКИЙ МАРКСИЗМ

(Продовження)

Тому Маркс для проти передчасних революцій, та й сам Ленін критикував «блянкізм», тобто намагання переводити революцію, коли ще об'єктивні умови для неї не дозріли.

Треба ствердити, що в житті Маркса був короткий період в 1850 р., коли він сам проповідував ідеї блянкістів про негайну збройну революцію і разом з ними очолював Світову Спілку Революційних Комуністів, яка готувала збройне повстання. Однак він дуже скоро розійшовся з блянкістами, дорікаючи їм, що «тоді як ми кажемо робітникам: «Ви мусите пройти п'ятнадцять, двадцять, п'ятдесят років війни і громадянської війни, не тільки на те, щоби змінити існуючі умови, але і на те, щоби змінитися і приготувати себе до перебрання політичної влади», то ви навпаки кажете їм: «Ви мусите захопити політичну владу негайно, а ні то йдіть спати!» (Цитуємо за Б. Вольфе). А в листопаді 1871 р. він писав: «Політичний рух робітничої кляси має, звичайно, на меті здобути владу для тієї кляси, а тому цілком очевидно, потрібна до певного степеня розвинена організація робітничої кляси, яка виростає з її економічної боротьби». (Цит. за Б. Вольфе). Він і Енгельс також кілька разів висловлювали погляд, що робітнича кляса може і повинна здобути владу леґальним конституційним шляхом у країнах, де існує всенародня парляментарна система, наприклад у ЗДА, Франції, Голляндії і т. п

З погляду історичного діялектичного матеріялізму царська Росія на початку цього століття не була дозрілою для комуністичної революції. За Марксовою теорією така революція можлива тільки тоді, коли країна перейде всі етапи розвитку капіталістичної системи від ранньої молодости до пізньої декадентської старости. Росія ж 1917 року мала за собою тільки лише кілька десятків років капіталізму, який фактично переживав щойно його ранню юність на російському ґрунті, бо ж навіть і російський пролетаріят щойно

Микола Новак

ПЕРЕБУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Проф. д-ра М. Ветухова в Каліфорнії

Високоповажані й дорогі та славні наші науковці й гості Групи УВАН у Денвері, Колорадо!

Перш усього прийміть мою щиру подяку за те, що не відмовили мені такої милої зустрічі з Вами. Мені дуже приємно, що матиму честь переказати Вам дещо з моїх споминів про ВЕЛИКУ І ПОДИВУГІДНУ ЛЮДИНУ — сл. п. проф. д-ра Михайла О. Ветухова, в звязку з семиліттям від часу його смерти (1959-1966).

Інж. Л. Биковський затурбований тим, що він у своїй праці про сл. п. проф. М. Ветухова переочив деякі відомості побуту Ветухова в Каліфорнії, зокрема в м. Лос Анджелес, як рівно ж його подивугідні труди в Каліфорнії для добра визволення України.

Дозвольте ж мені подякувати інж. Л. Биковському, з цього місця, не тільки за той його цінний матеріял, що він задокументував у своїй брошурі про Великого Покійника, але також і за те, що він «заалярмував» мене написати мої спомини про проф. М. Ветухова.

Дозволю собі підкреслити, що тільки безмежно щира людина може так високо взнестися, як це зробив інж. Л. Биковський. Бо інший, на його місці не бажав би собі додаткових сторінок до своєї праці про Покійного, або може й не цікавився б споминами ненауковця. Інж. Л. Биковський не тільки багато разів просив мене але також дуже зрадів, коли я йому написав, що приїду зі своїми споминами та особисто перекажу їх Вам Щиро дякую за честь, яку Ви уділи-

починав формуватися як суспільна група. Тому комуністична революція в Росії в той час була б тільки запереченням теорії історичного матеріялізму (До речі згадати, що й сам Маркс дуже зневажливо ставився до ідеї можливости комуністичної революції в Росії, пророкуючи, що вона тільки породить «азійський комунізм», тобто бюрократичну диктатуру. Історія оправдала Маркса принаймні у цьому його передбаченні!).

Але ж Ленінові не терпілося дістатися до влади і він висунув свою власну інтерпретацію історичного матеріялізму на виправдання можливости негайної революції, не чекаючи повного визріння матеріяльних умов для неї: Це правда, твердив Ленін, що розвиток суспільства зумовлений економічними процесами, тобто базою. Але це також не виключає можливости того, що пролетаріят, захопивши владу, може формувати її економічну базу відповідно до нових умов. А взагалі «соціялізм ніколи не може виникнути з економічного чи соціяльного розвитку без директивної допомоги з боку людей, які зрозуміли теоретичні підстави, писав Ленін. До того ж логіка наказує, що пролетарську революцію треба починати в найслабшій ланці капіталістичного ланцюга, а Росія саме і є такою найслабшою ланкою. Російська революція стане сиґналом і початком загальної революції і в інших капіталістичних країнах. Коли ж, на велике здивування Леніна, західньоевропейський пролетаріят не пішов за прикладом Росії і російська комуністична революція опинилася самітньою, наче передчасно вилуплене курча, і дехто почав ставити критичне питання, чи не була вона покручем, зродженим ненормальними родами, Сталін висунув тезу про можливість «побудови соціялізму в одній країні», «без попередньої перемоги пролетарської революції в інших країнах».

Один з «вірних учнів і послідовників» Маркса-Енґельса, Ленін, заперечив основну тезу своїх учителів про об'єктивність історичних процесів і їхню виключну залежність від матеріяльних умов, доказавши спроможність людини, людської волі формувати ці умови згідно з її суб'єктивними ідеями, незалежними від матерії. А другий, Сталін, згодом таки відкрито викинув її на сміття, твердячи на 17-му з'їзді партії: «Не повинно бути ніякого оправдання для того, щоб відкликатися до так званих об'єктивних умов. Після того, як досвід ряду років ствердив правильність політиччної лінії Партії, і тепер нема ніякого сумніву щодо готовости робітників і селян підтримувати цю лінію, роля тих так званих об'єктивних умов зведена до мінімума, тоді як роля наших організації і їхніх провідників стали мені своїм зібранням!

На еміґрації я живу вже повних 39 літ. Три роки жив в Канаді, десять в Ню Йорку, а ось 23-ій в м. Лос Анджелес, Каліфорнія. Мабуть я одинокий з-поміж старих еміґрантів, який об'їхав Канаду й ЗДА, відвідуючи всі українські скупчення, за виїмком Вашої громади, виголосивши понад 350 промов на різні організаційні теми.

Мої подорожі були пов'язані з Українською Стрілецькою Громадою (УСГ) в Канаді, з Організацією Державного Відродження України (ОДВУ) в ЗДА, Рідною Школою у Львові, танцювальними школами Василя Авраменка, українськими театральними групами, українською фільмовою справою та багато іншими. Я мав честь представляти також і нашого славного генія — покійного Олександра Кошиця У 1932-му році я був «імпресаріо» хору проф. О. Кошиця. В честь народин батька ЗДА — Вашінґтона — хор О. Кошиця із 40 співаків та 15 осіб танцювальної групи В. Авраменка об'їхав всі більші міста ЗДА, включно зі столицею — Вашінґтоном. Це була подія, що принесла українцям дуже багато гарного розголосу. Вороги наші скаженіли від наших успіхів! Та велика подія була «спонзорована» всіма українськими організаціями м. Ню Йорку, включно з церковними. Був обраний Комітет Свята Вашінґтона, і від імені того Комітету я винаймав театри, робив рекляму, організував місцеві комітети тій справі та закликав громадян до звеличення того свята по місцях.

Отже, будучи організатором таких різних подій, я мав щастя зустрічатися з найкращими нашими діячами на еміґрації. Мав також приємність зустрічатися, розмовляти та співпрацювати на українській ниві вже з визначними діячами нової української еміґрації, хоч не так багато, як за старої нашої еміґрації.

Я дозволив собі згадати сл. п. проф О. Кошиця, бо в моїх очах проф. О. Кошиць і проф. М. Ветухів — це два перші великі герої ук-

ла вирішальною, вийнятковою». (Цитуємо за К. Менертом, «Пекін і Москва»).

Однак, як ми вже зазначали вище, ідеологія це для московських комуністів тільки дишло, яке можна повертати туди, куди потрібно везти комуністичного воза. Тому коли китайські комуністи вирішили піти слідами міркувань Леніна і Сталіна, і застосували тезу про можливість людської волі формувати об'єктивні умови, щоб «великим скоком» у 1958 р. перескочити Москву і, на злість їй, а зокрема Хрущову, показати, що вони, китайці, перші досягли комунізм, Хрущов примушений був повернутися назад до Маркса, пригадуючи китайським «товаришам», що, згідно з Марксовою евангелією, неможливо, нехтуючи об'єктивними процесами розвитку, перескочити в комунізм, не пройшовши через стадію соціялізму. А редакційна стаття в «Правді» за підписом Н. Матковського (12 червня 1960 р.) писала з цієї нагоди:

«Намагання перескочити цілі історичні стадії йде тільки на руку ворогам робітничої кляси... Фридрих Енґельс свого часу критикував блянкістів його доби, які хотіли перескочити через усі посеревні стадії просто в комунізм, не враховуючи процесів історичного розвитку... Це так якби хотіти навчити чотирьохлітню дитину вищої математики» (Цитуємо за К. Менертом).

Але можливість навчити дитину вищої математики видно залежить також від учителя. На думку Москви, Мао і його товариші не надаються у вчителі, але Хрущов і його «вчительський колектив» надаються, бо Хрущов, уже рік пізніше заявляв на 22-му з'їзді партії, що економічно відсталі країни «соціялістичного табору» могтимуть так швидко розвинутися за допомогою більш розвинених країн, що одного дня усі країни «соціялістичного табору» «більш менш одночасно» досягнуть комунізм. Виходить, що таки можна перескочити через «посередні стадії», скоротити процес назрівання «об'єктивних умов», формувати історію і її процеси всупереч всесильній і «единосущій» богині матерії, тільки це вимагає відповідних людей, «геніїв» маштабу Леніна, Сталіна, Хрущова тощо, які стоять вище від найвищої істоти в світі — матерії. Ясна річ, що Маркс і Енґельс не могли передбачити появи тих геніїв пів століття чи більше наперед.

(Далі буде)

раїнської скитальщини — Кошиць, як герой-скиталець по першій світовій війні, а проф. М. Ветухів — по другій.

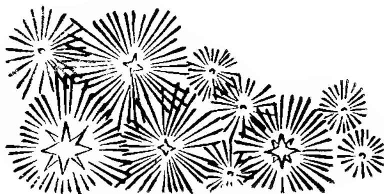
Бо хіба ж це не було геройством О. Кошиця піти в світ з українською побутовою піснею на сцени найкращих опер, найкращих театрів у світі, де сіра людина не мала змоги бувати, та де тільки найбільші достойники, найкращі мистці, найкращі критики були свідками його концертів! Кошиць не побоявся піти до них з українською піснею, бо він знав, що він її геній.. Хто чув його концерти, хто бачив його на сцені, як диригента, той мусів схилити голову перед його особою — найкращого генія-мистця.

А проф. М. Ветухів чарував найбільших достойників, з якими стрічався, своєю шляхотною скромністю, але дуже певною себе, на такій же сцені, сцені розголосу української політики, науки і дипломатії.

Там, де багатьом нашим політикам і не снилося досягти щось в українській справі, де деяким було дуже тяжко дістатися, проф. М. Ветухів всюди бував, всюди був прийнятий, вислуханий і всі щиро сприяли йому. Він не мав труднощів дістатися до генералів, найкращих політиків, дипломатів та різних науковців. Його віра, оптимізм, і врешті, послідовна тяжка праця, як науковця, політика, щирого українського патріота й дипломата — це була таємниця такого великого його успіху.

Не знаю всіх його благ, які він приніс поневоленій Україні десь поза Каліфорнією. Але щиро твердж, що коли б він був більше нігде нічого не зробив для України, як тільки те, що в Каліфорнії, то й цього було б досить, щоб схилити голову перед ним!

(Далі буде)

Теодосій Онуферко

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

Після вибуху Революції, в березні 1917 року повернув до Києва, де був оваційно вибраний Головою Української Центральної Ради. Вчений — історик, кинув кабінетну працю, щоб включитися активно в живе історіотворення своєї улюбленої нації. Час був жахливо бурхливий. Голова Української Держави, сам носій свідомости й історичної пам'яти нації, виявлений вже блискучий вчений, не мав часу на теоретичні, ідеологічні міркування. Із причини логічної доцільности, прилучився до партії, яка мала більшість в уряді Української Народньої Республіки — Української Партії Соціял Революціонерів, бажаючи через неї мати вплив на встановлення й розвиток української державности. В час революції, вибір Великого Інтелекту, був правильний, він мусів мати за собою живу силу. Реально вона тоді була в УПСР. Багато його сучасників не розуміло цього. Коли б були бодай сприятливіші внутрішні умовини, ця партія, шляхом природньої еволюції, могла б за впливами М. Грушевського стати важним чинником. Однак закони революції є невблаганними. Закон змін і переґруповувань сил є в дії, й багато ірраціональних чинників змінює найкращі пляни. Проф. М. Грушевський був обраний 29 квітня 1918 року на Президента відродженої Української Народньої Республіки Тут мав би зачатись в нормальних обставинах світлий період його діяльности. Але вторгнулись інші сили в нашу історію, свої, так і чужі. Запрошені Урядом УНР, як союзники, німці, зліквідували передпарлямент України: Українську Центральну Раду, із повною ґерманською вульґарністю. Наші власні сили не були свідомі цього й використали в досить еґоїстичному змислі безличне німецьке втручання в державне життя України. Михайло Грушевський не опускає гетьманської Української Держави, далі працює в науковій ділянці. Появляється тоді, в цей гарячий час, його збірка: «На порозі Нової України. Гадки й мрії». 1918.

Доперва, коли життя у Києві стало неможливим, н. пр., большевики при свойому наступі на Київ, палять і руйнують його дім спеціяльно скерованим гарматним вогнем, а разом із домом, знищили всі його архіви, безцінну бібліотеку, колекції, — Михайло Грушевський виїжджає на еміґрацію в 1919 році.

Тут у Відні, згодом у Празі розгортає широку наукову, публіцистичну і політичну працю. Пише праці із історії релігійної думки на Україні, про український соціялістичний рух, та на інші соціологічні теми, засновує Український Соціологічний Інститут, в повній свідомості, що лише така висока школа може виховати нових українських державних діячів, політиків, суспільних працівників. М. Грушевський знав, що лише люди правдивого, вільного знання, зможуть сотворити правдиві вартості для нації, а не аматори, дилетанти, — чи й просто шарлатани, й інші малосвідомі елементи, яких виявили ферменти революції. На жаль, ця велика ідея школи громадських експертів, до нині не відновила своєї діяльности, і в тому треба добачати причин не одного нашого національного лихоліття, бо часто люди не виконують належну працю, бо не є на свойому місці.

В тих часах М. Грушевський видає теж капітальну «Історію Української Літератури» і редагував орган УПСР «Борітеся — Поборете» (1920-1922).

Зв'язок М. Грушевського із українськими соціялістами-революціонерами треба розцінюва-ціялістами-революціонерами треба тепер розцінювати не очима сучасника, а в історичній перспективі історика - дослідника. Соціялізм був у тих часах революційним рушієм, реакцією на самодержавіє, прагненням соціяльної справедливости, вірою у якесь космополітичне, туманне розв'язання проблем накопичених століттями, —феодальними, а згодом самодержавними, і вкінці раннє-капіталістичними системами. Їх тиск на маси був хижацько-несправедливий. Отже якась протиакція покривджених мусіла виявитися. Це були нові неусвідомлені сили. Сили мас і пересічности. Сили на яких чудово міг розвиватися большевизм, як вияв специфічних московських темних, реакційних сил. Українські соціялістичні партії були широко здиференційовані. Ідеології — їх думка, доперва світала. А тут захопила їх Визвольна Революція. Не було часу на кабінетну розв'язку. М. Грушевський хотів мати вплив і скерувати оцю стихійну силу в національне русло. Не дозволив йому час і обставини. А вони були чинником поза контролею не лише його! Піти проти більшости в умовах революції — зайва витрата енергії. М. Грушевський як історик розумів, що ось тут при-

ходить на фон історії сам нарід. Старався, як міг, іти із ним. Тим ще раз хотів показати, що доля великих синів нації є нерозривно зв'язана із долею народу. Він мусів повністю усвідомлювати трагічну долю несвідомости мас, і свою обмеженість поставити цілу націю на висоту її завдань. Це, що об'явив Шевченко у «Перебенді» — трагізм великого духа нації.

Відповіддю ніби на загальний безлад революції, на вульканічні вибухи різних сил — він дав наполегливою працею на самих вершинах духа нації, у праці для української історії, скарбницю її свідомости, її вчительку, що одинока має показати певний вихід.

Хоч деякі українці тодішніх часів з-поза партійних ґетт не добачували на овиді української дійсности велич інтелекту М. Грушевського, проте дуже добре бачили його окупанти України — московські большевики. І коли Українська Академія Наук, певно із шляхетних причин, хоч і не без диктату (бо «позволили» на це!) — вибрала М. Грушевського дійсним членом Академії, то він по глибокій надумі, зваживши всі факти доцільности своєї праці і всі можливості, рішився повернутись на Україну в 1924 році. Нині можемо лише безпристрасно ствердити, що це було героїчне рішення правдивого лицаря. Він знав, що його чекатиме з боку большевиків: що їм залежить використати його авторитет. М. Грушевський тут показався великим модерним українським політиком: він рішився використати ворога. Рямки цієї статті не дозволяють на аналізу цього рішення. Це міг зробити лише великий і відважний! Армії УНР були розбиті переважаючими силами чужих орд. Прапори виніс Уряд УНР несплямленими на скитальщину. Борня не закінчена. Духова борня! Передишка, перегруповання сил. Зміна тактики, стратегії. Нова дипломатія! Але функції мозку нації не можуть зупинитися в праці.

Михайло Грушевський кидається в шалений вир праці у Всеукраїнській Академії Наук у Києві. В 1926 році знову тріюмф для нашого вченого: ціла Україна святкує його 60-ліття і 40-ліття наукової діяльности! Не буду перечислювати усієї наукової праці нашого історика. В рямках ВУАН він організує ряд інститутів, комісій, секцій, гуртуючи нове покоління. Всему цьому буйному ростові приглядається Москва. Сталін персонально інтересується. Хоч Російська Академія Наук вибирає його дійсним членом, його взаємини з нею є зразу виявом невгнутости: Москва, старою методою надавання почестей, хотіла невтралізувати своїх противників. Але тут ця віковічна політика програє: М. Грушевський гідно й безкомпромісово боронить принципів правди і правопорядку. Він, поперше, проти перетворення Російської Академії Наук — на Всесоюзну! Це чей же новий доказ що великороси є пануючою нацією у союзі «вільних» інших націй! Ще один протест України! На цім не стало. В рамках такої «Всесоюзної» Академії М. Грушевський бореться, щоб ясно розмежувати східнє слов'янство — на росіян, українців і білорусинів. Російські вчені на це не погодилися, щоб зберегти старорежимний термін «русские». Однак в Інституті Літератури це йому вдалося. Тут безсумнівний успіх. Бачучи невгнутого М. Грушевського, Москва вдарила по Всеукраїнській Академії Наук: по створенні «Всесоюзної» вона стала провінційною інституцією УССР! Зачалось постепенне громлення всіх академічних інституцій створених М. Грушевським. Москва, в ім'я марксизму, почала постепенно фізично, не лише морально розбивати працю М. Грушевського. Писати в деталях про московську перфідію в тому злочині проти вільної української науки, перейшло б рамки однієї статті. Москва застосувала тактику нищення українського — нашими ж запроданими «ідеології» марксизму або стероризованими гречкосіями. Вкінці й їх знищила, теж стверджуючи історичну московську вдячність! В 1931 році кампанія пішла повністю проти особи самого проф. М. Грушевського. Його примушено замовкнути . . . відібравши йому навіть основне право самооборони! Натомість — оскаржувачам дано нагоду до вульґарних демонстрацій проти М. Грушевського не лише в мурах Академії, але на «славних», винайдених Москвою прилюдних збіговиськах. Частину прихильників Михайла Грушевського знищено в казематах ҐПУ, інших вислано до Росії, решту стероризовано. Самого М. Грушевського із дочкою Катрусею змушено покинути Київ і Україну та «добровільно» переселитись в холодну Москву. Це було нове заслання, ще одного українця. Історика, що сам написав історію нації і, заразом, дав приклад, як творити історію Української Нації! Але і тут, у Москві, старенький, знеможений, останками своїх сил, за свідомою жертвою дочки Катрусі, поволі сліпнучи в недостатках, працює в російських журналах і вмирає 1934 року . . .

***

В чому значіння життя й праці Грушевсь-

кого? Коротко, в популярній статті, можемо згадати лише декілька важливих заслуг і осягів Михайла Грушевського.

Крім того, що М. Грушевський є «Батьком Української Історіографії», він є також першим синтетиком української історії, історії української літератури, релігійної і соціологічної думки, також першим синтетиком української археології, праісторії, організатором цього ж наукового життя, його інституцій, як теж громадським діячем, будучи і тут тим, чим найвище міг стати: Президентом Української Народньої Республіки.

Його праці є тривалим вкладом в українське самостановлення XX століття. Його капітальні історичні праці — около двох тисяч — говорять самі за себе. Головною його заслугою є створення тривких підстав національної свідомости на знанні рідної історії. Послуговуючись національними нормами, він створив історіософічні основи для Української Синтези. Наведу лише кілька аспектів цієї проблеми:

М. Грушевський цілий час акцентує в своїх працях свідомість, як історичну правопорядкуючу силу, на відміну від борні всяких інтересів — кляс, що мають знищити знутра нації, й дати тривати в історії лише «одинокій прогресивній» . . . російській! Це є дуже істотне для нашого національного українського світовідчування про духову праапричинність, порядкуючу ролю свідомости, знання, ідей, — духовости. Це є наші націоналістичні заложення організованого, ідеократичного націоналізму — в противенстві, навіть, до біологічного націоналізму «ірраціональної волі» Д. Донцова і його епіґонів. М. Грушевський дає нам, націоналістам, наукове обґрунтовання націоналізму: його теорія нації взагалі, а націологічна українська сутність зокрема, остане клясиком. Наш вчений шукає історичного коріння нації. Недаром Олег Ольжич говорив, що по Літописах, М. Грушевський — перше джерело нашого самоусвідомлення. М. Грушевський розв'язав науково теж ряд проблем, які прийнялись загально не лише у нас і в світі, але і в наших ворогів: н. пр., скінчив із норманською теорією постання українсько-руської державности. Він пішов глибше у історію, у прапочатки української нації й індоевропейської (арійської) спільноти народів, і при тодішньому знанні ствердив, що «. . . старим осідком індоевропейських племен була Східня Европа . . .» (Іст. України, І, 62), що всі теперішні світової слави теж визнають, хоч називають «традиційно» . . . South Russia! . . . Розуміння Грушевським процесу націотворення, що є органічним нашаруванням біологічних і психологічних типів у часі і просторі — не улягає змінам, а тільки уточненню на підставі нового знання.

Іншою заслугою Михайла Грушевського є наукове доказання відрубного творення російського народу, привласнення ним історії княжої Русі і зв'язаних із тим проблем.

Знайдуться і такі, що шукатимуть у Грушевського неґативних сторінок. Думаю, що їх легко знайти, якщо дивитися надто пристрасно й не шукати вічного. Бо для вічности Нації Української творив дослівно цілим своїм життям Михайло Грушевський. Тому навчімся дивитися на Велике із точки зору Вічного.

Як це робити, — говорить сам Михайло Грушевський:

«. . . Перебігаючи гадкою деталі наукової роботи, переведеної протягом майже півстоліття на моїх очах, і при деякій і моїй таки участи, я з утіхою бачу, як не вважаючи на всі недогоди і перешкоди, все росте і виростає велична будова українознавства, в котрій живе як оживляючий її дух — се пізнання нашої тисячолітньої духової творчости, — прегарний плід переживань, досягнень і страждань нашого многотрудного, великого народу, непослідня, цінна частина здобутку загально - людського.

В тяжкій добі, коли велика політична і соціяльна криза розвела і поріжнила так глибоко різні части українського громадянства, культура сього тисячолітнього нашого дороб-ку являється тою нивою, на якій сходяться і сходитимуться поріжнені ґрупи нашої культурної верстви, — над працею, що сто літ тому викликала наш нарід з національної летарґії —

і на сторожі коло них поставлю слово!

Малим вкладом до цього діла нехай буде ця праця . . .» (Михайло Грушевський)

(Закінчення)

Independent Ukraine
2315 WEST CHICAGO AVENUE
CHICAGO 22, ILLINOIS, U. S. A.

Return and Forwarding Postage Guaranteed

To:

Mr. I. T. Janowych
162 W. Isabel St.
St. Paul. Minn. 55107